

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΕΤΟΣ ΝΒ' • ΤΕΥΧΟΣ 1 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2003

Ἐθελοντισμός: Πράξη Ἀγάπης

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Τερείς σέ ώρα έθελοντικής προσ-
φοράς πρός τόν συνάνθρωπο.
(Βλ. σελ. 25)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μήνυμα Πρωτοχρονιάς Μακ. Άρχιεπισκόπου Άθηνών κ. Χριστοδούλου	σελ. 3
Ή Όρθοδοξία ώς πεμπτουσία του Μικρασιατικού Έλληνισμού Ευάγγελου Θεοδώρου	σελ. 4-9
Ή κατά τις Κυριακές γονυκλισία Μακ. Άρχιεπισκόπου Άθηνών κ. Χριστοδούλου	σελ. 10-13
Γένος και θρησκεία: Φύλα και θρησκευτικό γεγονός Άλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου	σελ. 14-15
Είναι έκ Θεού; Πρωτοπρεσβ. Βασιλείου Θερμού	σελ. 16-17
Περί άρχαιολατρίας Άρχιμ. Σεραφείμ Ζαφείρη	σελ. 18-20
Παπα-Μιχάλης Ντάκος Μιχαήλ Τρίτου	σελ. 21-23
Ειδήσεις και Σχόλια Κωνσταντίνου Χολέβα	σελ. 24-25
Ό Λόγος του Θεού Άρχιμ. Έπιφανίου Οικονόμου	σελ. 26-28
Άπαντήσεις σέ λειτουργικές, κανονικές και άλλες άπορίες Ίωάννου Φουντούλη	σελ. 29-30
Φωτογραφικά Στιγμιότυπα	σελ. 31

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Μηνιαίο περιοδικό για τους ιερείς

Ίωάννου Γενναδίου 14, 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 210 72.72.253, Fax: 210 72.72.251

Διεύθυνση Διαδικτύου της Έκκλησίας
<http://www.ecclesia.gr>
Ήλεκτρονική διεύθυνση:
e-mail: contact@ecclesia.gr

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ
του Άρχιεπισκόπου Άθηνών και πάσης
Έλλάδος κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ύπό του Κλάδου Έκδόσεων
της Έπικοινωνιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας της Έκκλησίας της Έλλάδος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ
Θεοφιλέστατος Επίσκοπος Σαλώνων Θεολόγος
Άρχιγραμματεύς της Ίερās Συνόδου

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
Ευάγγελος Δ. Θεοδώρου
Όμότ. Καθηγητής Παν/μίου Άθηνών
Τακτικό μέλος της Ευρωπαϊκής Άκαδημίας
των Έπιστημών και των Τεχνών

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:
Κωνσταντίνος Χολέβας

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:
Άριστομένης Ματσάγγας, Διδάκτωρ Παν/μίου

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ-ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ -
ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ-ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ
<http://www.livanis.gr>
Σόλωνος 98, 106 80 Άθήνα
Τηλ.: 210 3661200, Fax: 210 3617791

Μήνυμα Πρωτοχρονιάς

Ο παλιός χρόνος κληροδοτεί πολλά και σοβαρά προβλήματα στο νέο, προβλήματα που άφοροῦν στην ὅλη ζωή μας. Οἱ ἔχοντες στα χέρια τους τὶς τύχες τοῦ κόσμου τούτου δείχνουν ἀδύναμοι νὰ τὰ ἀντιμετωπίσουν καὶ νὰ φέρουν τὴν εἰρήνη, τὴ δικαιοσύνη, τὴν ἀγάπη καὶ τὴν εὐημερία στὸν κόσμο. Τὰ κυριότερα προβλήματα, ὅπως τὰ ζοῦμε, εἶναι ἡ ἀνεργία, ἡ διαφθορά, ἡ ἐγκληματικότητα, τὰ ναρκωτικά, ἡ φτώχεια, τὸ δημογραφικὸ.

Παράλληλα, ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ καλοῦμεθα νὰ ἐντείνουμε τὶς προσευχές μας γιὰ νὰ μὴ ξεσπάσει πάλι πόλεμος στὴ Μέση Ἀνατολή καὶ προκληθοῦν χιλιάδες νέα ἀθῶα θύματα. Καλοῦμεθα νὰ προσευχηθοῦμε ἐντονότερα γιὰ νὰ ἐπικρατήσουν οἱ Χριστιανικὲς Ἀξίες καὶ νὰ ἀνέχεται ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, νὰ βοηθᾷ ὁ πλούσιος τὸν φτωχό, νὰ ὑπάρχει κατανόηση καὶ ἀμοιβαῖος σεβασμὸς τῆς προσωπικότητας καὶ τῆς ἐτερότητας τῶν ἀνθρώπων.

Τὰ προβλήματα ποὺ μᾶς κληροδοτεῖ ὁ παλιός χρόνος ἔχουμε τρόπους νὰ τὰ ἀντιμετωπίσουμε. Εἶναι ἡ ψυχικὴ μας ρωμαλεότητα κι ἀντοχή, ἡ αὐτοπεποίθηση τῶν νέων μας, ἡ θωρακισμένη ἀπὸ τὶς περιστάσεις πίστη τοῦ λαοῦ μας, ἡ στροφὴ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὶς πνευματικὲς ἀξίες, ἡ κατάφαση τῆς νεολαίας μας στοὺς διαχρονικοὺς μας θεσμούς, ὅπως εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἡ Οἰκογένεια, ἡ Δικαιοσύνη, ὁ Στρατός.

Εἶναι σημαντικό στοιχεῖο τῆς ἐπιβίωσής μας ὡς ἔθνους τὸ νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἔχουμε κληρονομήσει ἓνα τεράστιο πνευματικὸ θησαυρὸ ποὺ περιέχει πολὺτιμες παρακαταθῆκες δυνάμεως κι ἐλπίδας. Γνωρίζω πὼς μιὰ μικρὴ φεουδαρχία ἀπίστων στὸν τόπο μας λειδορεῖ τὸ θησαυρὸ τοῦτο. Ὅμως ἡ πίστη μᾶς στεριώνει καὶ παράλληλα μᾶς ὑπαγορεύει δράση καὶ ἀντίδραση. Καὶ ἡ παράδοση μᾶς κατευθύνει τὸ λογισμό καὶ τὴ σκέψη.

Γνωρίζω ὅτι δὲν κάμπεσθε ἀπὸ τὰ προβλήματα καὶ τὶς δυσκολίες, διότι ἔχετε πιστέψει ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἰσχυρότερος ἀπὸ τὸν σκοτεινὸ κοσμοκράτορα. Γνωρίζω ὅτι γαληνεύετε ὅταν στηρίζεσθε στὴν πίστη. Μείνατε πάντα ἐνωμένοι μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, μείνατε πάντα γεμᾶτοι ἐλπίδα καὶ αἰσιοδοξία γιὰ τὴ ζωή. Μείνατε σταθεροὶ στὴν πορεία σας. Καὶ ὁ Κύριος θὰ εἶναι γιὰ πάντα μαζί σας.

ΚΑΛΗ ΧΡΟΝΙΑ ΚΙ ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΗ

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
† Ὁ Ἀθηνῶν Χριστόδουλος

Ἡ Ὀρθοδοξία ὡς πεμπτουσία τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ δ'

Τοῦ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου

Ὅσον ἀφορᾷ στὸν ἠθικοκοινωνικὸ βίον καὶ τὸ προνοιακὸ ἔργο ἄς ὑπομνησθοῦν δειγματοληπτικῶς· ἢ προώθησις ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τῆς κοινοτικῆς ὀργανώσεως· ἢ ὀργανῶσις οἰκογενειακῶν συγκεντρώσεων καὶ ἑορταστικῶν λαϊκῶν πανηγυριῶν· ἢ φιλοξενία περιηγητῶν καὶ ξένων ἐπιστημόνων (ἀρχαιολόγων, γεωλόγων, βοτανολόγων κ.ἄ.)· ἢ δημιουργία πολιτισμένης ἀτμόσφαιρας σὲ ὁμορφες ἀνατολικές πόλεις, ὡς λ.χ. στὴ Σμύρνη, ἢ ὅποια ἐξυμνεῖται ἀπὸ δυτικούς ἐπισκέπτες ὡς τὸ Παρίσι τῆς Ἀνατολῆς· ἢ ἔναντι φθοροποιῶν δυτικῶν ἐπιδράσεων προβολὴ τοῦ ὑγιοῦς φεμινισμοῦ ἀπὸ γυναικεῖες ἀδελφότητες καὶ ὀργανώσεις· ἢ ἀνθρωπιστικὴ συμπεριφορὰ τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ἀπέναντι στοὺς ἀλλοδόξους καὶ ἀλλοφύλους, πού κορυφώθηκαν στὴν Τραπεζοῦντα ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο Μητροπολίτη αὐτῆς Χρῦσανθο (μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν), ὅταν οἱ Ρῶσοι τοῦ εἶχαν ἀναθέσει τὴ διοίκησι τῆς κοιτίδος αὐτῆς τοῦ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ· ἢ ἴδρυσις καὶ συντήρησις ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία νοσοκομείων, βρεφοκομείων, ψυχιατρείων, γηροκομείων, βιβλιοθηκῶν, οἰκοτροφείων, μουσείων, θρησκευτικῶν λεισχῶν, γυμναστικῶν καὶ φιλαρμονικῶν συλλόγων· ἢ περίθαλψις ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τῶν κοινωνικῶν πληγῶν ἀπὸ πυρκαϊές, σεισμούς, ἐπιδημίες, πανώλη, χολέρα καὶ ἐπιδρομὲς τούρκων ληστανταρτῶν· οἱ παροχές ὑποτροφιῶν, συσσιτίων, φαρμάκων, τροφίμων, γάλακτος (ἀπὸ τὸν ἅγιο Χρυσόστομο Σμύρνης ἀκόμη καὶ τὴν παραμονὴ τοῦ φρικτοῦ μαρτυρίου του πρὸς τὰ συγκεντρωμένα στὴν Σμύρνη πλήθη τῶν ἀφικνουμένων ἐκ τῆς μικρασιατικῆς ἐνδοχώρας Ἑλλήνων προσφύγων)· ἢ παντοειδῆς ἀνακούφισις τῆς πικραμένης ἠρωϊκῆς μικρασιατίσσης μάνας,

τῆς ὁποίας τὸ ἄγαλμα εἶναι στημένο στὶς βόρειες ἀκτὲς τῆς Μυτιλήνης καὶ ἢ ὅποια, ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ διαπρεπῆς λογοτέχνης καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Τάσος Ἀθανασιάδης, θρηνεῖ, ὅπως ἡ Νιόβη, τὰ παιδιὰ της.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ἀγάπη τῶν Μικρασιατῶν πρὸς τὴν ἑλληνικὴ Πατρίδα καὶ ἡ στάσις τους κατὰ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἔθνους. Ὁ γράφων ἐνθυμεῖται τὰ φλογερὰ πατριωτικὰ τραγούδια, πού εἶχε διδαχθῆ ἢ μητέρα του στὸ Ἀϊδίον, τὰ διατηροῦσε ὀλοζώντανα στὴ μνήμη της καὶ τὰ μετέδιδε στὰ παιδιὰ της.

Ἄς μνημονευθοῦν σχετικῶς ἡ μῆσις Μικρασιατῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία· ἢ ἠρωϊκὴ φάλαγξ τῶν Ἰώνων, πού πολέμησε κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι στὴν Πελοπόννησο μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἐπίσκοπο Κομάνων Εὐγένιο καὶ τὸν ἀρχιμανδρίτη Ἰωακείμ Ἐσφιγμενίτη τὸν Φιλικό· οἱ ἑκατόμβες αἵματος, στὶς ὁποῖες ὀδηγήθηκαν πολλοὶ Μικρασιάτες, καθὼς ἐκδήλωσαν τὴ συμπαραστάσι τους στὸν ἀγῶνα τοῦ 1821.

Οἱ Μικρασιάτες καυχῶνται γιὰ τὴ θρυλικὴ ἱστορία, κατὰ τὴν ὅποια τὸ Λάβαρο τοῦ 1821 εἶχε κεντηθῆ παλαιότερα ἀπὸ κοπέλλες τῆς Σμύρνης καὶ προσφερθῆ ὡς δῶρο στὴν Ἱ. Μονὴ Ἀγίας Λαύρας.

Ἄς ἐπιτραπῆ στὸν γράφοντα νὰ ἀναφερθῆ κάπως ἰδιαιτέρως στὴ γενέτειρά του, στὸ Ἀϊδίον (στὶς ἀρχαῖες Τράλλεις). Ἀλησμόνητοι εἶναι οἱ τριάντα ἠρωϊκοὶ πρόσκοποι τοῦ Ἀϊδινίου, πού τὸ 1919, ἀρνούμενοι νὰ γίνουν ἐξωμότες καὶ ψάλλοντας τὸν ἔθνικὸ ὕμνο, ἐσφάγησαν καὶ προσέφεραν τὰ νειάτα τους σπονδῆ στὸ βωμὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος.

Πολλοὶ τότε, ἐπίσης, ἐσφάγησαν ἢ κρεμάσθηκαν πρὸς τιμωρίαν γιὰ τὴ χαρὰ πού

ἔδειξαν κατὰ τὴν προέλασι τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, πὺ ἀπελευθέρωνε –γιὰ μικρὸ δυστυχῶς χρονικὸ διάστημα– τὴν Μικρασιατικὴ γῆ. Μόνον στὴν ἰδίᾳ αὐτῇ πόλι τῶν Τράλλων τὸ ἴδιο ἔτος κατακρεουργήθησαν ἀπὸ «αἰμοβόρα ἄτακτα τουρκικὰ στίφη» δύο χιλιάδες Ἑλλήνων, ἐνῶ ἑπτακόσιοι ἀπήχθησαν χωρὶς νὰ ἐπιστρέψουν ποτέ. Ἀνάμεσα στοὺς τότε κατακρεουργηθέντες ἦταν καὶ ἡ μητέρα τῆς δευτέρας συζύγου τοῦ ἐκ μητρὸς παποῦ τοῦ ὁμιλοῦντος ἀείμνηστη Ἀγγελικὴ Χατζηπολυχρόνη, τῆς ὁποίας ὁ μὴ τότε πλέον ζῶν σύζυγός της Δημήτριος Χατζηπολυχρόνης ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς διακεκριμένους ἐφο-

σιδηροδρόμων τοῦ Ἀϊδινίου εἶχεν ἐτοιμάσει κατὰ τὴν ὀλιγοήμερῃ ἀπελευθέρωσι ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ τῆς ὠραίας πόλεως τῶν Τράλλων.

Ὁ ἀείμνηστος Χρῆστος Σωκρ. Σολομωνίδης στὸ θαυμάσιον ὀγκῶδες βιβλίον του «Ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος», γιὰ τὴ σφαγὴ τῶν προσκόπων καὶ τὴν κατὰ τὸ 1919 καταστροφὴ τοῦ Ἀϊδινίου, παραθέτει τὰ ἐξῆς τηλεγραφήματα, πὺ ἔστειλαν στὶς ἐφημερίδες τοὺς Matin καὶ Eclair οἱ ἑκτακτοὶ ἀπεσταλμένοι αὐτῶν στὴν Μ. Ἀσία:

«*Παρόμοια καταστροφὴ καὶ τέτοιους βανδαλισμοὺς οὔτε ὁ καλύτερος ζωγράφος δὲν*

Ὁ Σμυρναῖος ἀρχιστράτηγος Λεωνίδας Παρασκευόπουλος, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Χρυσόστομο, στὴν προκυμαία, λίγο πρὶν ἀναχωρήσει γιὰ τὸ μέτωπο.

ροεπιτρόπους τοῦ ἱ. ναοῦ ἀγίου Γεωργίου Ἀϊδινίου καὶ προύχοντες τῆς πόλεως. Στὴν πλατεῖα τῆς ἰδίας πόλεως τὸ 1922 οἱ Τούρκοι κρέμασαν καὶ τὸν ὁμαίμονα ἀδελφὸ τῆς μητέρας τοῦ ὁμιλοῦντος Γεώργιο Μανουσάκη, μνησικακοῦντες καὶ ἐκδικούμενοι γιὰ τοὺς σηματοστολισμοὺς καὶ ἑορτασμοὺς, τοὺς ὁποίους ὡς ἀνώτερο διευθυντικὸ στέλεχος τῶν

μπορεῖ ν' ἀπεικονίσει. Νομίζει κανεὶς πὺς κάτω ἀπ' τὸ Ἀϊδίον ὑπῆρξε ὑπόνομος γεμάτη ἀπὸ πυρίτιδα κι ἀνατινάχτηκε ὀλόκληρο τὸ ἑλληνικὸ τμήμα τῆς πόλης. Φρίκη προκαλεῖ τὸ θέαμα τῶν ἑκατοντάδων δολοφονηθέντων Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων. Τὰ πηγάδια εἶναι γεμάτα ἀπὸ πτώματα. Μέσα στὰ ἐρείπια προσκρούεις σὲ ἀπανθρακωμένα πτώματα.

Ἀνθρώπινα μέλη εἶναι διασπαρμένα παντοῦ. Ρυάκια ἀπὸ αἷμα κυλοῦν στοὺς καταστραμμένους κατηφορικούς δρόμους. Πτώματα Ἑλληνίδων παρθένων μὲ πρόσφατα ἔχνη βιασμοῦ κοίτονται στοὺς δρόμους. Πάνω ἀπὸ 200 Ἑλληνίδες πῆραν οἱ Τοῦρκοι φεύγοντας, γιὰ νὰ συνεχίσουν στὰ πέραν ὑψώματα τὸ “σαρκικό τους συμπόσιο”.

»Εἶναι φρικαλέο τὸ θέαμα στὸ Ἀϊδίσι. Τὰ θύματα τοῦ τουρκικοῦ βανδαλισμοῦ εἶναι ἀμέτρητα. Οἱ Ἕλληνες στὰ χρόνια τὰ μικρὰ τῆς σκλαβιάς τους ἔχουν ὑποστῆ μύρια μαρ-

Γιὰ τοὺς ἕξ αὐτῶν θανατωθέντες κατὰ τὸ πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 1919, στὴν ἐπίσημη ἐπιμημόσυνη δέησι, ἡ ὁποία ἐψάλη τὴν 14ην Ἰουλίου 1919 στὸν ἱερὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης Σμύρνης, ὁ ἅγιος Χρυσόστομος Σμύρνης εἶπεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὡς ἄλλη Ραχήλ κλαίει ἀπαρηγόρητη γιὰ τὰ τέκνα της. Καὶ προσέθεσε χαρακτηριστικῶς:

«Ἐπιτελοῦμεν τὸ ἱερὸν μνημόσυνον καὶ ὄλων μὲν ἐκείνων, ὅσοι ἀποβιβασθέντες ὡς ἐλευθερωταὶ εἰς τὰς γελοέσσας τῆς Ἰωνίας ἀκτὰς ἀπέθανον τὸν ζηλωτὸν ὑπὲρ πίστεως

Ἡ πυρκαγιὰ τοῦ '22, μαζί μὲ τὴν Ἰωνικὴ πρωτεύουσα, ἀποτέφρωσε καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴ μικρασιατικὴ γῆ.

τύρια, ἀλλὰ στὸ Ἀϊδίσι δίνεται ζωηρὴ εἰκόνα ὄλων τῶν μαρτυρίων τους σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες».

Οἱ φρικαλεότητες τοῦ Ἀϊδινίου εἶναι ἓνα ἐλάχιστο δεῖγμα μέσα στὸ σύνολο τῶν μαρτυρίων τῶν ἀναριθμῆτων χιλιάδων τῶν ἔθνομαρτύρων καὶ ἔθνοϊερομαρτύρων Μικρασιατῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ ἔτη 1919-1922.

καὶ πατρίδος θάνατον ἐν τοῖς τετιμημένοις πεδίοις τῶν μαχῶν καὶ ἔβαιψαν μὲ τὸ πολῦτιμον αἷμά των τὸ περιμάχητον μικρασιατικὸν ἑλληνικὸν μας ἔδαφος, καὶ ὄλων ἐκείνων, ὅσοι κατὰ τὰς φρικαλέας τραγωδίας καὶ δεινὰς ἐκατόμβας ἰδίως τῆς πόλεως τοῦ Ἀϊδινίου εὔρον οἰκτρὸν θάνατον εἴτε καέντες ἐν μέσῳ τῶν φλογῶν, εἴτε ὀδηγηθέντες πρὸς φοβερὰν

θυσίαν ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγὴν καὶ ὡς ἄμνοι ἄμωμοι. Ἄλλ' ἰδιαίτατα ἐπιτελοῦμεν τὸ μνημόσυνον τῆς νέας καὶ φερέλπιδος ἐκείνης γενεᾶς τῶν ἀλκίμων ἐφήβων καὶ νέων ἐθνομαρτύρων μας, ὅσοι πρὶν ἀκόμη γνωρίσωσι καὶ αἰσθανθῶσι τὴν γλυκύτητα τῆς ζωῆς εἶχον τὴν ἀτυχίαν ν' ἀντικρύσωσιν ἐν τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας των, ἐν μέσῳ τῶν χρυσῶν των ὀνειρώτων, τὰς φρικαλεότητας τοῦ πλέον σκληροῦ θανάτου».

Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ὁμιλία τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης τὴν 18ην Ἀπριλίου 1922 κατὰ τὸ μνημόσυνο, ποῦ εἶχεν ὀργανώσει στὸν ἰ. ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ἀιδινίου, γιὰ τοὺς σφαγιασθέντες ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς Τούρκους Ἕλληνας. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων, εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Ἡ βαθεῖα συναίσθησις τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης τῶν Ἑλληνίδων χριστιανικῶν πόλεων πρὸς ἀλλήλας ὠδήγησε καὶ ἔφερεν ἡμᾶς πάντας ἐκ τῆς πρωτευούσης πόλεως τῆς Σμύρνης ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἡγεσίαν, ἵνα ἐπιτελέσωμεν ἐνταῦθα τὸ ἐπιβεβλημένον ἱερὸν τοῦτο μνημόσυνον· νὰ δεηθῶμεν ὑπὸ τὴν καλαμίνην στέγην τοῦ πυρκαύστου καὶ ἡρειπωμένου τούτου ναοῦ, τοῦ ἄλλοτε τόσο περιλάμπρου, ἐπὶ τῶν τάφων τῶν νέων τούτων μαρτύρων τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος, οἱ ὅποιοι πανταχοῦ μὲν τῶν χριστιανικῶν πόλεων καὶ τῆς πόλεως ταύτης, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ναῷ εὔρον οἰκτρὸν θάνατον καὶ ὧν ἀκόμη νωπὰ ἔτι εἶναι τὰ αἵματα ἐπὶ τῶν πυρκαύστων πλακῶν τοῦ ναοῦ τούτου καὶ ἀποτελοῦν ἀλάνθαστα μαρτύρια.

»Προσῆλθομεν καὶ ἡμεῖς, εὐλαβεῖς προσκυνηταί, εἰς τοὺς τάφους των, ὡς προσήρχοντο οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ τῶν πρώτων ἀποστολικῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῶν τάφων τῶν Χριστιανῶν μαρτύρων των, διὰ νὰ ἀντλήσωμεν, καθὼς τότε ἐκείνοι, οὕτω καὶ ἡμεῖς σήμερον δύναμιν, ἐγκαρτέρησιν, θάρρος, αὐτοπεποιθήσιν καὶ χριστιανικὴν ἐλπίδα κατὰ τὰς πικρὰς ταύτας ἡμέρας, ἃς διερχόμεθα, ἐν παντὶ καὶ ὑπὸ πάντων θλιβόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ κακῷ κειμένου κόσμου λυσσωδῶς πολεμούμενοι.

»Προσῆλθομεν, ἵνα τιμῶντες τὴν μνήμην τῶν ἐνθάδε φρικτὸν θάνατον εὐρόντων καὶ διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ σφαγιασθέντων ἀδελφῶν μας καὶ ἀπονέμοντες τὰς χρεωστομένας τιμὰς τονώσωμεν ὄχι μόνον ἐν ὑμῖν τοῖς ἀδελφοῖς καὶ τοῖς οἰκείοις τῶν πυρὶ καὶ σιδήρῳ ἐνθάδε φονευθέντων, ἀλλὰ καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς ἐν τῇ μεγαλοπόλει τῆς Σμύρνης κατὰ ἑκατοντάδας ἐπὶ τούτῳ σήμερον ἐνταῦθα συνελθοῦσι, τονώσωμεν, λέγω, καὶ γιγαντώσωμεν τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο φρόνημα, οὕτινος ἔχομεν ἀνάγκην κατὰ τὰς ἱστορικὰς ταύτας στιγμὰς, καθ' ἃς κατ' ἐπήρειαν τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου αἱ τύχαι ἡμῶν καὶ ὄλων τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς εὐρίσκονται ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς...

»Πρὸ τῆς ἐγκληματικῆς τυφλώσεως τῶν συγχρόνων συνεργατῶν τῶν βαρβάρων ἢ ἀδέκαστος ἱστορία λίαν ταχέως θὰ ἐκφέρῃ τὴν τιμητικὴν ἐτυμηγορίαν ὑπὲρ τῆς μεγάλης μας φυλῆς καὶ ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἀπελευθερωτικοῦ ἔργου τῆς συγχρόνου μας γενεᾶς καὶ θὰ στυλογραφῆσῃ χρυσοῖς γράμμασι τὸ “αἰωνία ἡ μνήμη” τῶν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Μικρασιατικοῦ κόσμου θυσιασθέντων τούτων καὶ ἡρώων τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς ἑλληνικῆς Πατρίδος».

Ἄς ἐπαναλάβωμεν καὶ ἃς ἐλπίσωμεν, ὅτι κάποτε μερικὰ ἀπὸ τὰ προγράμματα τῶν ραδιοτηλεοπτικῶν μας καναλιῶν θὰ παύσουν νὰ προσφέρουν κανθαριδίνη, σῆψι καὶ φθορὰ καὶ ὅτι θὰ ἐξυγιανθοῦν καὶ θὰ κάνουν γνωστὲς μερικὲς ἡρωϊκὲς μορφὲς ἱερομαρτύρων, ἐθνομαρτύρων καὶ ἐθνοϊερομαρτύρων τοῦ διαχρονικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μὲ παρόμοιο περιεχόμενο θὰ ἔπρεπε νὰ ἐμπλουτισθοῦν καὶ τὰ Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα καὶ Ἱστορικὰ ἐγχειρίδια τῶν Σχολείων.

* * *

Τὰ ὅσα δειγματοληπτικῶς ὑπενθυμίσαμε πιὸ πάνω εἶναι ἀρκετά, γιὰ νὰ κατανοήσωμε γιὰτί ὁ Γάλλος ἱστορικός, ἀρχαιολόγος καὶ κριτικός Gaston Deschamps, στὸ μεταφρασμέ-

νο στην Έλληνική θαυμάσιο Όδοιπορικό του «Στους δρόμους της Μικρασίας» (1890), καταλήγει ως εξής: «Θὰ ἤθελα... νὰ ἀναφέρω... τις εὐεργεσίες, τις ὁποῖες ὀφείλω στὴν Ἀνατολή, ἀπὸ τὴν ὁποία προερχόμαστε καὶ ἀπὸ ὅπου ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ χριστιανικὴ φρόνησις ἐλαμψαν στὸν κόσμον γιὰ νὰ τὸν κυβερνήσουν καὶ νὰ τὸν παρηγορήσουν. Τὸ προσκύνημα σ' αὐτὲς τις ἐρειπωμένες τώρα χῶρες, πὺν τὰ λείψανά τους μᾶς πλουτίζουν, ἀποτελεῖ ἐπιστροφή στὴν πατρίδα τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς Ψυχῆς μας».

Ἄν ἓνας ρωμαιοκαθολικὸς Γάλλος ὁμιλῆ με τόσο θανμασμοὶ γιὰ τὴν μικρασιατικὴ παράδοσι, τί πρέπει νὰ πράττωμε ἑμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι Ἕλληνες; Πρέπει νὰ τιμᾶμε τοὺς Ἱερομάρτυρες καὶ Ἱεροεθνομάρτυρες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ νὰ ξαναζωντανεύωμε ὁλονέν καὶ περισσότερο τὴ μνήμη τῶν ἀλησμονῆτων πατρίδων, νὰ ἀναβαπτίζωμεθα στὴν κολυμβήθρα τῶν ἰδανικῶν τους, νὰ ἐμπνεώωμεθα ἀπὸ τὸν ἀδιάκοπο καὶ οὐσιαστικὸ σύνδεσμο τους μετὰ τὴ Μητέρα Ἐκκλησία, νὰ διατηροῦμε ἄσβεστη τὴν ἱερὴ φλόγα, πὺν καίει πρὸς τιμὴν τῶν ἐφεστίων ἱερῶν συμβόλων τοῦ ἐνιαίου —μικρασιατικοῦ καὶ εὐρωπαϊκοῦ— Ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀνάβωμε συνεχῶς καινούριες ἐστίες, χρησιμοποιώντας σπίθες ἀπὸ τις πλάστρες φωτιῆς τῆς ἑλληνορθόδοξου πολιτιστικῆς μας παραδόσεως, ἡ ὁποία ἐπὶ αἰῶνες καταυγάζει ὀλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα με μυριόχρωμες λαμπηδόνες καὶ μαρμαρυγές.

Τέτοιες λαμπηδόνες καὶ μαρμαρυγές ἐκπέμπονται καὶ ἀπὸ τὸ «Ἰδρυμα Μείζονος Ἑλληνισμοῦ», πὺν μᾶς φιλοξενεῖ σήμερα. Γιὰ τὸ Ἰδρυμα αὐτὸ ὀφείλονται θερμὰ συγχαρη-

τήρια στὸν ἰδρυτὴ καὶ ρηξικέλευθο σκαπανέα του, τὸν φωτισμένο Πρόεδρο αὐτοῦ κ. Λάζαρο Ἐφραΐμογλου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀγαπητοὺς μαθητὲς μου στὸ Κολλέγιο Ἀθηνῶν. Χαίρω, διότι καὶ ὁ ἐκλεκτὸς υἱὸς του Δημήτριος χρησιμοποιεῖ τις εἰδικές ἐπιστημονικὲς γνώσεις γιὰ νὰ ἀκολουθῆ στὰ ἴχνη τοῦ διακεκριμένου πατέρα του καὶ νὰ προωθῆ ἓνα πρωτοποριακὸ σὲ ὀλόκληρο τὸν κόσμον πολιτιστικὸ ἔργο.

Εἶναι ἐλπιδοφόρο ὅτι μερικὲς ἀπὸ τις σπίθες καὶ λαμπηδόνες τῆς μικρασιατικῆς παραδόσεως ἄρχισαν νὰ φωτίζουν γιὰ λίγο καὶ

Οἱ Ἕλληνες τῆς Σμύρνης ὑποδέχονται με ἐνθουσιασμό τοὺς στρατιῶτες, πὺν ἀποβιβάζονται ἀπὸ τὸ ἀτμόπλοιο «Πατρίς».

μακρινὲς γωνιὲς τῆς Μ. Ἀσίας, καθὼς τόσο ἡ Α.Θ.Π. ὁ Σεπτὸς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος, ὅσον καὶ Σεβ. Ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἢ καὶ εὐλαβεῖς Προσκυνητὲς Κληρικοὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, προσκαλούμενοι μάλιστα μερικὲς φορὲς ἀπὸ φορεῖς τῆς τουρκικῆς τοπικῆς αὐτοδιοική-

σεως περιοχῶν τῆς Μ. Ἀσίας, τελοῦν τὴ Θεία Λειτουργία ἢ ἄλλες ἰ. Ἀκολουθίες σὲ ἐρειπωμένους ἱεροὺς ναοὺς τῆς Μ. Ἀσίας ἢ πρὸ αὐτῶν στὴν ὕπαιθρο. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι κάποτε οἱ σπίθες αὐτὲς θὰ ἀνάψουν καινούριες ἑλληνορθόδοξες ἐστίες στὸν μικρασιατικὸ χῶρο. Ἡ ἐλπίς αὐτὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη ρεαλιστικὲς προοπτικές. Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀδελφικῆς συναδελφώσεως Ἑλλήνων καὶ Τούρκων κατὰ τις ἡμέρες τῶν καταστρεπτικῶν σεισμῶν, ὁ ὁμιλῶν (γράφων) σ' ἓνα σχόλιό του στὸ περιοδικὸ «Ἐκκλησία» εἶχεν ἐπισημάνει, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὀραματιζώμεθα μιὰ καινούρια χρυσῆ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποία οἱ δύο γειτονικοὶ λαοὶ χωρὶς διαφορὲς καὶ ἰδιοτελεῖς στρατιωτικοπολιτικὲς βλέψεις θὰ ἦταν δυνατὸ

«να μεταβάλουν τή Χώρα τους σέ επίγειο παράδεισο, ἄν τὰ τρισεκατομμύρια, πού ξοδεύουν γιά ἔξοπλισμούς, τὰ ξόδευαν γιά τήν εὐημερία τους σέ ἀτμόσφαιρα εἰρηνικῆς συμβιώσεως. Θά ἦταν δυνατὸ νὰ ζοῦν καί ἐπικοινωνοῦν ἀδελφωμένοι χωρὶς οὐσιαστικά σύνορα μέσα στους κόλπους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως. Ἡ ἐπικοινωνία τους θά κορυφωνόταν μέ ἱερὰ προσκυνήματα σέ πατρογονικές ἐστίες, μέ φιλικές ἐπισκέψεις καί διακοπές τῶν μὲν Ἑλλήνων στὰ ὠραία ἀκρογιάλια τῆς μυρωμένης Ἰωνίας, στή Βασιλεύουσα καί σέ ἄλλα ἱερὰ χῶματα ἀλησμόνητων πατρίδων, τῶν δὲ Τούρκων στὰ ὄμορφα ἑλληνικά νησιά. Τὸ ὄραμα αὐτὸ δὲν εἶναι οὐτοπία. Θά ἦταν δυνατὸ νὰ γίνῃ πραγματικότης μέ ὀλίγην εἰλικρίνεια καί καλὴ θέλησι, πού θά εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ μνωπίες καί δαλτωνισμούς καί χειραφετημένη ἀπὸ σκληροπυρηνικά στρατιωτικά καθεστῶτα καί ἰδιοτελεῖς ξένους “προστάτες” καί “νονούς”».

Οἱ ἐλπίδες καί οἱ ὄραματισμοὶ αὐτοί, ὅπως καί οἱ ἱερές ἀναμνήσεις τῶν προγονικῶν ἐστιῶν καί τὰ θαυμαστὰ ἐπιτεύγματα τῶν Μικρασιατῶν Ἑλλήνων στήν μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα, συντελοῦν, ὥστε οἱ ἀνά τήν Ἑλλάδα ποικίλες ἐκδηλώσεις γιά τὴ συμπλήρωσι 80 ἐτῶν ἀπὸ τὴν Μικρασιατικὴ τραγωδία νὰ ἔχουν χαρακτῆρα σταυραναστάσιμο. Ἄλλωστε στήν Ὀρθοδοξία τὸ Σταυρώσιμο Πάσχα εἶναι πάντοτε ἀρρήκτως συνδεδεμένο μέ τὸ Ἄναστάσιμο Πάσχα.

(Τέλος)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γιά πολλὰ σημεῖα τῆς παρουσίας μελέτης, βλ. περισσότερα στοιχεῖα στὰ ἑξῆς: Τάσου Ἀθανασιάδη, Τὰ παιδιὰ τῆς Νιόβης (ἱστορικὸ μυθιστόρημα), τόμ. 1-2, Ἀθήνα, 1988. – Κ. Ἀμάντου, Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ τὸν Μεσαίωνα, Ἀθήνα, 1919. – Α.Μ. Ἀνδρεάδου, Ἡ Μικρὰ Ἀσία καί ὁ Ἑλληνισμὸς. Ἐντυπώσεις ταξιδιώτου, Ἀθήνα 1909. – Μ. Γεδεών, Λαθρόβιος Ὀρθοδοξία: «Μεσαιωνικά Γράμματα», Α', α' (1930), (σσ.) 88-99. – Εὐαγγέλου Δ. Θε-

οδώρου, Ἱστορία τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἐν Ἀθήναις, 1950. Τοῦ ἰδίου, Οἰκοδόμοι πολιτισμοῦ, ἐν Ἀθήναις, 1962. Τοῦ ἰδίου, Μνήμη Μικρᾶς Ἀσίας, Ἀθήνα, 1983. Τοῦ ἰδίου, Μνήμη Νεομαρτύρων τῆς Μ. Ἀσίας, ἐφημ. «Ἐλεύθερος Τύπος», Ἀθήνα, 12-9-1992. Τοῦ ἰδίου, Ἡ ἑλληνορθόδοξος πολιτιστικὴ παράδοσις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Ἀνάπτυπον ἀπὸ τὰ «Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1993», Ἀθήνα, 1993. – Παντελεήμονος Καρανικόλα, Μητροπολίτου Κορίνθου, βλ. στήν ὑποσημ. 1 πλήρεις τίτλους τῶν βιβλίων: α) «Ὁ ἅγιος Χρυσόστομος ὁ ἄγγελος τῆς ἐν Σμύρνᾳ Ἐκκλησίας...», Κόρινθος, 1992. β) Ἀκολουθία τρεῖς..., Κόρινθος, 1992. – Δ. Λουκοπούλου - Δ. Πετροπούλου, Ἡ λαϊκὴ λατρεία τῶν Φαράσων, Collection de l'Institut Français d'Athènes, Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο, Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Διεύθυνση Μέλπως Μερλιέ, Καππαδοκία 3, Athènes, 1949. – Νικ. Μηλιώρη, Οἱ Κρυπτοχριστιανοί, Ἀθήνα, 1962. – Ν.Θ. Μπουγάτσου, Κρυπτοχριστιανοί: Θ.Η.Ε., τόμ. 7, Ἀθήνα, 1965, στ. 1061-1063. – Δημ. Πετροπούλου - Ἐρμούλου Ἀνδρεάδη, Ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ στήν περιφέρεια Ἄκσεραι - Γκέλβερι, μέ πρόλογο Μέλπως καί Ὀκταβίου Μερλιέ, Ἀθήνα, 1971. – Ἀρχιμ. Νικ. Ἰ. Πρωτοπαπᾶ, Οἱ σφαιρισθέντες ὡσπερ ἄρνες Ἀρχιερεῖς καί Ἱερεῖς τῆς Μ. Ἀσίας, Ἀθήνα 1992. – Χρ. Σ. Σολδάτου, Ἡ ἐκπαιδευτικὴ καί πνευματικὴ κίνησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας (1800-1922), τόμ. 1-2, Ἀθήνα, 1989. – Χρήστου Σ. Σολομωνίδου, Τὸ Θέατρο στὴ Σμύρνη (1657-1922), Ἀθήνα, 1954. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Ἱατρικὴ στὴ Σμύρνη, Ἀθήνα, 1955. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Δημοσιογραφία στὴ Σμύρνη (1821-1922), Ἀθήνα 1959. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Παιδεία στὴ Σμύρνη, Ἀθήνα 1961. Τοῦ ἰδίου, Μνήμη Σμύρνης, Ἀθήνα 1963. Τοῦ ἰδίου, Σμυρναῖοι Ἀκαδημαϊκοί, Ἀθήνα 1966. Τοῦ ἰδίου, Πανιώνιος Γυμναστικὸς Σύλλογος, Ἀθήνα, 1967. Τοῦ ἰδίου, Ἡ Σμύρνη στὴν Ἐθνεγεσία, Ἀθήνα, 1970. Τοῦ ἰδίου, Ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος, Ἀθήνα 1993. – Χρυσάνθου Φιλιππίδου, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, Ἀθήνα 1931. – Τόμοι τοῦ «Ἀρχείου Πόντου» (Ἀθήνα, 1930 ἑξ.). – Τόμοι τῶν «Μικρασιατικῶν Χρονικῶν» (Ἀθήνα, 1938 ἑξ.). – G. Dechamps, Στους δρόμους τῆς Μικρασίας - Ὀδοπορικὸ: Χίος, Σμύρνη, Αἰδίνι, Ἐφesos, Καρία, Πισιδία, μτφρ. Σ. Κασεσιάν, πρόλογος-σχόλια Γ. Γιαννακοπούλου, Ἀθήνα, 1990. – L. Maccas, L'Hellénisme de l'Asie Mineure, Paris, Nancy 1919. – L. Robert, Villes de l'Asie Mineure, Paris 1962.

Η ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΚΥΡΙΑΚΕΣ ΓΟΝΥΚΛΙΣΙΑ

β'

Τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Χριστοδούλου

γ. Ἄλλες ἀπόψεις

Εκ τῶν θεολόγων δὲν συμφωνοῦν ὅλοι μὲ ὅσα ἐγράψαμεν ἀνωτέρω. Ἴδου τὰ κυριώτερα ἐπιχειρήματά των.

Ὅταν οἱ Μυροφόρες συνάντησαν τὸν ἀναστάντα Κύριον ἔπεσαν στὰ πόδια Του καὶ τὸν προσεκύνησαν. Καὶ ἦταν ἡμέρα Κυριακή, ὅταν ἔγινε αὐτό. Στὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας οἱ ἕνδεκα Μαθητὲς προσκύνησαν τὸν Κύριον μετὰ τὴν Ἀνάστασίν Του. Ὁ Ἀπ. Παῦλος γράφει πρὸς τοὺς Κορινθίους περιγράφει τὴ λατρευτικὴ σύναξη ὅπου ὁ κάθε πιστὸς «*πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ*». (Α΄ Κορ. 14, 25). Ἐδῶ βέβαια δὲν διευκρινίζεται ἂν ὁ Ἀπόστολος ἀναφέρεται σὲ λατρευτικὴ σύναξη ποὺ γίνεται ἡμέρα Κυριακή. Σοβαρὰ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς γονυκλισίας κατὰ τὶς Κυριακὲς προσάγει, βιβλικά, ἱστορικὰ καὶ κανονικὰ ὁ καθηγητὴς Π. Τρεμπέλας στὸ βιβλίον του «*Ἡ γονυκλισία ἐν ταῖς Κυριακαῖς*». Στὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρία τῶν κωδίκων 865 καὶ 2055 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος περὶ τοῦ Ἀρχιερέως, ὁ ὁποῖος «*βάλλει τρεῖς μετανοίας*». Ὅμως, ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ δὲν εἶναι τόσο σοβαρὴ, ὥστε νὰ δικαιολογήσει τὴ γονυκλισία κατὰ τὴν Κυριακή. Ἡ ἴδια παρατήρηση ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ Τυπικὸ τοῦ 12ου-13ου αἰῶνα, τὸ ὁποῖο δημοσιεύει ὁ Δημητριάδης (τόμος Ι΄, σ. 812) καὶ στὸ ὁποῖο μαρτυρεῖται «*τριπλῆ γονυκλισία τοῦ ἱερέως*». Ὅμως περὶ αὐτῶν ἰσχύει ἡ παρατήρηση τοῦ Βλαστάρεως στὸ Πηδάλιο, ὅτι «*τὰ γινόμενα παρὰ τῶν κτιτόρων ἐν τοῖς μοναστηρίοις τυπικά, στέργειν ὀφείλουσιν, εἰ μὴ που τοῖς κανόνισιν ἐναντιοῦνται*». Ὁ ἴδιος καθηγητὴς προσπαθεῖ, ἐπικαλούμενος τὸν Κανὸνα 91ον τοῦ Μεγ.

Βασιλείου, νὰ σχετικοποιήσει τὴν περὶ ὀρθίας στάσεως κατὰ τὶς Κυριακὲς προσευχὴ, γράφει ὅτι ἡ γνώμη τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς προέρχεται «*ἐκ τῆς ἀγράφου παραδόσεως*», ἐνῶ εἶχε προηγηθῆ ὁ 20ὸς Κανὼν τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Παράλληλα ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς ἐπικαλεῖται τὴ μαρτυρία τοῦ Τυπικοῦ τοῦ Ἀγ. Σάββα λέγων ὅτι αὐτὸ προβλέπει γιὰ τὶς Κυριακὲς «*καὶ ἡμῶν γόνυ κλιόντων καὶ ἐπὶ γῆς κεκυφότων*» («*Ἐκκλησία*» 25-26, σ. 198). Ὅμως στὴν ἔκδοση τοῦ Τυπικοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔτους 1771 στὴ Βενετία ἀπὸ τὸν ἱεροδιάκονο Σπυρίδωνα Παπαδόπουλο, τὸ ἀκριβὲς κείμενο ἔχει ὡς ἑξῆς. «*Καὶ ἡμῶν κλιόντων καὶ ἐπὶ γῆς κεκυφότων*» (σ. 5). Ἄλλωστε εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐναντίον τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Π. Τρεμπέλα ὑπὲρ τῆς γονυκλισίας ἀντέταξεν ἄλλα ἀντίθετα σὲ εἰδικὴ μελέτη τοῦ Ὁμοσπασίωτιδος Ἰεζεκιὴλ στὸ περιοδικὸ «*Ἐκκλησία*» 33-34 (1948). Τέλος, τὸ ἐπιχείρημα ὅτι κατὰ τὶς χειροτονίες ποὺ συνήθως τελοῦνται τὶς Κυριακὲς γονατίζομε, πρέπει νὰ προσεχθῆ, διότι οἱ σημαντικότεροι ἀρχαῖοι κώδικες δὲν ἀναφέρονται σὲ γονυκλισία οὔτε τοῦ χειροτονουμένου, οὔτε τοῦ λαοῦ. Ἡ μεταγενέστερη λειτουργικὴ πράξις ἀναφέρει γονυκλισία μόνον τοῦ ὑποψηφίου καὶ ὄχι τοῦ λαοῦ.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀείμνηστος ἀρχιμ. Ἐπιφ. Θεοδωρόπουλος, στὸ βιβλίον του «*Περίοδος Πεντηκοσταρίου*», ἐπιμένει στὴ διάκρισι τῶν διαφόρων μορφῶν γονυκλισίας. Ἀποφαίνεται σχετικὰ ὁ π. Ἐπιφάνιος ὅτι «*αὐτὸς ὁ τρόπος (τοῦ συγκερασμοῦ τῆς ὀρθίας στάσεως καὶ τῆς λατρευτικῆς προσκυνήσεως) καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀθετεῖ καὶ μίαν βαθεῖαν ψυχικὴν ἀνάγκην ἱκανοποιεῖ. Τὴν ἀνάγκην δηλαδὴ τῆς λατρευτικῆς προσκυνήσεως τοῦ ἐνώπιόν μας ἤδη εὕρισκομένου, ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, Βασι-*

λέως και Σωτήρος μας». Και φαίνεται ότι στο σημείο αυτό κρύβεται και η λύση του όλου προβλήματος.

Ο καθηγητής της Θεολ. Σχολής της Χάλκης κ. Β. Αναγνωστόπουλος στη μονογραφία του «*Η γονυκλισία κατά τον καθαγιασμόν τῶν ἀχράντων τοῦ Κυρίου μυστηρίων κατά τὰς Κυριακὰς. Ἡ παράδοσις τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης*» καταθέτει τις ζωντανές του ἀναμνήσεις ἐκ τῆς Σχολῆς, ὅπου ὅλοι οἱ Πατριάρχες καὶ οἱ Σχολάρχες τῶν τε-

λευταίων δεκαετιῶν, ὡς λ.χ. οἱ Πατριάρχες Μάξιμος καὶ Ἀθηναγόρας, ὁ Χαλκηδόνος Μελίτων, ὁ Θυατείρων Γερμανός, ὁ Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος, ὁ Ἀμερικῆς Μιχαήλ καθὼς καὶ οἱ δύο Σχολάρχες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μαθητείας του, καὶ οἱ δύο κατὰ τὴν περίοδο τῆς καθηγεσίας του, ἐγονάτιζαν τὶς Κυριακές. Ὅμως ὁ Θεσσαλιώτιδος Ἰεζεκιήλ παραθέτει τὴ μαρτυρία τοῦ Τρίκκης καὶ Σταγῶν Πολυκάρπου (ὡς διακόνου τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου Ζ'), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν στὸ Πατριαρχεῖο «οὐδεὶς ποτε ἔκλινε

γόνυ ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἐθεώρουν δὲ τὴν συνήθειαν ὡς ἀλλοτρίαν καὶ ξένην πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθοδοξίαν» («Ἐκκλησία» 33-34, 1948, σ. 280). Καὶ ὁ ἀρχιμ. Εὐσέβιος Ματθόπουλος, ἰδρυτὴς τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ἡ Ζωή», ἐτίμα τὸ ἔθος αὐτὸ τῆς γονυκλισίας, ἔχοντάς το παραλάβει ἀπὸ τὸν Γέροντά του π. Ἰγνάτιο Λαμπρόπουλο. Σοβαρὸ ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς μὴ ἀπολύτου ἀπαγορεύσεως τῆς γονυκλισίας κατὰ τὶς Κυριακὲς προσάγεται ἐκ τῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἐξουσιαστικὴ ἀρμοδιότητά της μετεκίνησε τὸν Ἑσπερινὸ τῆς Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς, κατὰ τὸν ὁποῖον γονατίζουν οἱ πιστοί, ἀπὸ τὶς ἑσπερινὲς ὥρες τῆς Κυριακῆς –ὅπου δὲν ὑπάρχει ἀπαγόρευση

γονυκλισίας σύμφωνα μὲ τὸν 90ὸν Κανὸνα τῆς Στ' Οἰκουμενικῆς– στὴν πρωΐα τῆς Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς, ἀσφαλῶς γιὰ λόγους ποιμαντικούς. Ἐπομένως, κατὰ τὴν ἄποψιν αὐτὴν ἡ ἀπαγόρευση τῆς γονυκλισίας κατὰ τὶς Κυριακὲς δὲν ἔχει ἀπόλυτο χαρακτῆρα, ἀλλὰ δύναται νὰ παροραῖται χάριν ἄλλου πνευματικοῦ-ποιμαντικοῦ συμφέροντος. Ἡ θέση τοῦ Τρεμπέλα εἶναι ὄντως ὅτι «ἐφ' ὅσον ἐπετράπη ἡ μετάθεσις τοῦ Ἑσπερινοῦ εἰς τὴν πρωΐαν, ἡ ἀπαγορεύσις τῆς γο-

«Μὴ μου ἄπτου» Ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῆς Μαρίας Μαγδαληνῆς.

νυκλισίας εἶναι σχετικὴ καὶ ἐπιδέχεται ἐξαιρέσεις καὶ ἐλαστικότητα». Καὶ ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης γράφει ὅτι «οἱ εὐχὲς τῆς γονυκλισίας δὲν πρέπει νὰ ἀναπέμπονται τὴν πρωΐαν, διότι τοιοῦτοτρόπως καταστρατηγεῖται ἡ ἀπαγορεύσις τῆς γονυκλισίας» («Διὸ οἱ τὰς εὐχὰς ταύτας ἀναγινώσκοντες τὸ πρῶτ', κακῶς καὶ ἡμαρτημένως καὶ παρὰ τοὺς ἰ. κανόνας ποιοῦσιν» (Πηδάλιον, σ. 151). Ἐπὶ πλέον, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἀποδεχθῆ τὶς προσκυνηματικὲς μετάνοιες κατὰ τὶς Κυριακὲς.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι θεωροῦμε ἀξιοσημείωτη τὴν παρατήρηση τοῦ καθηγ. Τρεμπέλα ὅτι οἱ ἱεροὶ Κανόνες ποὺ ἀπαγορεύουν τὴν γονυκλισία κατὰ τὶς Κυριακὲς δὲν ἐπιβάλλουν κυρώσεις γιὰ τυχὸν παραβίαση τῆς συγκεκριμένης διατάξεως.

Ὁ καθηγητὴς κ. Ἰ. Φουντούλης ἀποδίδει τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἐθίμου τῆς γονυκλισίας σὲ ρωσικὴ ἐπιρροή, ἡ ὁποία ἀσκήθηκε στὰ καθ' ἡμᾶς, πιθανότατα ἀπὸ τὴ βασίλισσα Ὁλγα μὲ τὴν πρακτικὴ ποὺ ἐπεκράτησε στὸ παρεκκλήσιο τῶν Ἀνακτόρων καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διεδόθη στὶς ἐνορίες. Στὴ Ρωσία τὸ ἔθιμο αὐτὸ εἰσήχθη ἐπὶ Μεγ. Πέτρου ἀπὸ εὐρωπαϊκὴ ἐπίδραση. Ὁ ἴδιος ψέγων τὴν ὑπο-

στήριξη τοῦ ἐθίμου αὐτοῦ γράφει. «Τὸ τραγικότερο στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι ὄχι ὅτι κλίνουν τὰ γόνατα μερικοὶ πιστοί, ἀκόμη καὶ λειτουργοί, κατὰ τὸν καθαγιασμό τῶν Τιμίων Δώρων, ἀλλὰ ὅτι αὐτὸ διδάσκεται καὶ ἐνθαρρύνεται ἀπὸ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τοὺς ἱεροὺς Κανόνες καὶ τῆ μακροαίω-νη ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ πράξη. Ἡ εὐλάβειά μας κατὰ τῆ λατρεία δεσμεύεται ἀπὸ τῆ λειτουργικὴ τάξη καὶ συνίσταται στὸ νὰ συντονιζόμεσθε στὸ ρυθμὸ καὶ στὸν τρόπο τῆς κοινῆς προσευχῆς. Ἄλλως προξενοῦμε ἀταξία καὶ αὐθαιρετοῦμε μὴ ὑπακούοντας στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς καὶ μὴ προσπαθώντας νὰ κατανοήσουμε τὸ πνεῦμα τους, ἀλλὰ εἰσάγοντες προσωπικὲς μας εὐσεβεῖς καὶ εὐσεβοφανεῖς ξέ-νες πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴ μας παράδοση πρακτικῆς» (Ἰω. Φουντούλη, *Λειτουργικά*, σ. 239-140).

δ. Ἡ ἀποψη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

Ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας μας κατὰ τὴν σύναξή της τοῦ Ὀκτωβρίου 1999 συμπεριέλαβε μεταξύ τῶν θεμάτων της καὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «*Λειτουργικὴ ἀκρίβεια, εὐταξία καὶ ἐνότητος καὶ ψήφισις Κανονισμοῦ συστάσεως Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως*», μὲ εἰσηγητὴ τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Πατρῶν Νικόδημον ἐγκρατῆ γνῶστην τῶν τελετουργικῶν ζητημάτων. Ὁ Σεβ. εἰσηγητῆς μετέφερε στὸ ἱερὸ Σῶμα τὰ πορίσματα στὰ ὁποῖα κατέληξεν εἰδικὴ 10μελῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν του Ἐπιτροπῆ πού ἐρεύνησε τὸ θέμα. Στὸ ζήτημα τῆς γονυκλισίας ἐπρότεινε. «*Ἡ γονυκλισία ἐν Κυριακῇ κατὰ τὸν “καθαγιασμόν” δὲν ἀπαιτεῖται, οὐδὲ ἐπιβάλλεται. Θεωρεῖται ἀπλῶς ἀνεκτὴ*».

Ἡ ἀποψη αὐτὴ στηρίχθηκε στὸν συνδυασμὸ τῶν δύο ἀντιθέτων κατὰ τὰ ἄνω ἀντιλήψεων, ἐπειδὴ ἐκρίθη ὅτι οὔτε οἱ ὑπερτονίζοντες τὸν ἀπόλυτο χαρακτῆρα τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς γονυκλισίας κατὰ τὶς Κυριακὲς

ἔχουν δίκαιο, ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ κλίνοντες τὰ γόνατα κατὰ τὴν φρικτὴν ὥραν τοῦ καθαγιασμοῦ ἀγνοοῦν «*τί τὸ Πνεῦμα (τῶν ἱερῶν Κανόνων) λέγει ταῖς Ἐκκλησίαις*». Δηλ. ἡ ἸΣΙ κατέληξε στὴν ἀποψη ὅτι κανὼν εἶναι νὰ μὴ γονατίζουν οἱ χριστιανοὶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ «*Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν...*» τὶς Κυριακὲς, ἐπειδὴ αὐτὸ συνιστοῦν οἱ ἱ. Κανόνες ἀποβλέποντες στὸν ἀναστάσιμο χαρακτῆρα τῆς ἡμέρας. Ὅμως κατ' οἰκονομίαν μπορεῖ νὰ γίνεταί ἀνεκτὴ καὶ ἡ γονυκλισία, ἐπειδὴ δὲν προδίδει ἀσέβειαν, ἀλλ' ἀντιθέτως προδίδει μέγαν σεβασμὸν καὶ συνειδητὴν ἀναγνώρι-σιν τῆς φρικώδους θυσίας, ἡ ὁποία συντελεῖται ἐπὶ τῆς Ἁγ. Τραπέζης τῆ ἐπικλήσει καὶ χάριτι τοῦ Παναγίου Πνεύματος.

Ἡμεῖς προτιμῶμεν νὰ βασιίσωμε τὴν ἀποψη μας ὄχι τόσο ἐπὶ τῆς ἀσκήσεως οἰκονομίας ὑπὲρ τῶν γόνυ κλινόντων, ἢ ὀλιγώτερον ἐπὶ τῆς ἀπολύτου ἰσχύος τῆς ἀπαγορεύσεως, ἀλλὰ κυρίως ἐπὶ τοῦ διαχωρισμοῦ τῆς ἐννοίας τῶν «*γονυκλισιῶν*», ὅπως αὐτὴ ἀνεπτύχθη ἀνωτέρω, καὶ ὅπως ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἔχει ἐρμηνεύσει τὸν Κανόνα. Ἴδου τί γράφει στὴν ἐρμηνεία τοῦ 20οῦ Κανόνος τῆς Α' Οἰκουμενικῆς: «*Σημειώνει δὲ ὅτι ὁ παρῶν Κανὼν δὲν λέγει διὰ τὰς γονυκλισίας τὰς παρ' ἡμῶν κοινότερον ὀνομαζόμενας μεγάλας μετανοίας, αἵτινες καὶ προσπτώσεις κυρίως ὀνομάζονται, τὰς ὁποίας, ὅταν χάριν ἀσπασμοῦ γίνονται ἀγίων εἰκόνων θετέον καὶ μάλιστα τῶν φρικτῶν μυστηρίων δὲν ἐμποδίζει τόσο ὁ 10ος Κανὼν τοῦ Ἁγίου Νικηφόρου, οὔτε ἐν Κυριακῇ, οὔτε ἐν ὄλη τῇ Πεντηκοστῇ, ὅσον καὶ τὰ ἱερά ἄσματα λέγοντα ποτέ μὲν “Σοὶ προσπίπτομεν τῷ ἀναστάντι ἐκ τάφου” ποτέ δὲ “Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ τῷ ἀναστάντι” καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά...*». Καὶ συνεχίζει: «*Δὲν λέγει, λέγω, ὁ κανὼν διὰ τὰς τοιαύτας γονυκλισίας, ἀλλὰ διὰ τὴν γονυκλισίαν, καθ' ἣν ἐπάνω εἰς τὰ γόνατα κείμενοι, προσευχόμεθα, ὅ,τι λογιῆς δηλ. κάμνομεν κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς*».

Δηλ. φρονοῦμεν ὅτι ναὶ μὲν ἡ κατὰ κυριολεξίαν γονυκλισία, ἢ ἐπαφή τῶν γονάτων

μέ τὸ ἔδαφος πρέπει νὰ ἀποφεύγεται κατὰ τὶς Κυριακές, ἐπειδὴ οἱ ἱ. Κανόνες εἶναι σαφῶς ἀπαγορευτικοί, οἱ λειτουργοὶ δὲ καὶ οἱ πιστοὶ κατὰ τὸν καθαγιασμὸν νὰ κύπτουν τὸ σῶμα των βαθέως σὲ ἐκδήλωση προσκυνηματικῆς καὶ λατρευτικῆς στάσεως ἐνώπιον τοῦ μυστηρίου. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν οὔτε οἱ ἱ. Κανόνες παραβιάζονται, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ εὐλαβῆς διάθεση τῶν πιστῶν παραθεωρεῖται καὶ κατακρίνεται.

Βεβαίως γνωρίζομεν ὅτι ἡ λύση αὐτὴ θὰ προκαλέσει τὴν ἀντίδραση ἐκείνων ποὺ συνηθίζουν νὰ γονατίζουν κατὰ τὶς Κυριακές. Εἶναι ὅμως θέμα ποιμαντικῆς καὶ λειτουργικῆς ἀγωγῆς νὰ διδαχθοῦν ὀρθὰ πῶς καὶ γιατί οἱ ἱ. Κανόνες ἀπαγορεύουν τὶς γονυκλισίες τὴν Κυριακὴ. Τοῦτο εἶναι χρέος τῶν κληρικῶν μας, οἱ ὁποῖοι ὀφείλουν νὰ ἀναλάβουν ἀγῶνα γιὰ νὰ διδάξουν σωστὰ τοὺς πιστοὺς καὶ γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ λειτουργικὸ κήρυγμα πρὸς ἐπιμόρφωση τῶν ἐνοριτῶν τους. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ παρεισάγωνται στὴ θεία λατρεία προσωπικὰ συναισθηματικὰ στοιχεῖα ποὺ ἀλλοιώνουν τὸν χαρακτῆρα τῆς. Καὶ δὲν χρειάζεται ἐπίσης νὰ ἀναζητοῦνται κάθε φορά σχήματα ἢ καὶ προσχήματα γιὰ νὰ δικαιολογηθοῦν ἀποκλίσεις, ποὺ δὲν φέρουν τὴν ἔγκριση τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ θ. λατρεία δὲν εἶναι ὑπόθεση προσωπική. Ἡ Ἐκκλησία καθορίζει καὶ αὐτὴ καθόρισε τὸν ἀναστάσιμο χαρακτῆρα τῆς θείας λειτουργίας, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ συνδέθηκε μὲ τὴν Κυριακὴ. Τὸ ὅτι ἡ Θ. Λειτουργία ἔχει ἀναστάσιμο καὶ ἔσχατολογικὸ χαρακτῆρα δὲν χρειάζεται νὰ τὸ ἀποδείξουμε. Ἄλλωστε ἡ Ἐκκλησία ἀπηγόρευσε τὴν τέλεση τῆς θείας Εὐχαριστίας σὲ ἡμέρες νηστείας, καὶ βέβαια σήμερα αὐτὸ ἔχει περιορισθῆ στὴν περίοδο τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς, ἀλλὰ τὸ νόημα παραμένει, ὅτι ἡ Εὐχαριστία εἶναι γεγονός ἐσχατολογικὸ καὶ δὲν μπορεῖ «παρὰ νὰ εἶναι πανηγυρική, χαρμόσυνη καὶ λαμπρὴ» (βλ. σχετικὸ ἄρθρο τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Περγᾶμου κ. Ἰωάννου Ζηζιούλα μὲ τίτλο, «Εὐχαριστία καὶ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ», «Σύναξη» 51, 1994, σ. 88-89).

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση:

www.ecclesia.gr

μπορεῖτε νὰ διαβάζετε εἰδήσεις καὶ ἐπίκαιρες ἀνακοινώσεις καὶ νὰ συνδέεσθε μὲ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση:

www.myriobiblos.gr

μπορεῖτε νὰ βρεῖτε μία ἐπιλογὴ θεολογικῶν καὶ ἱστορικῶν κειμένων.

Καὶ στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση:

www.apostoliki-diakonia.gr

μπορεῖτε νὰ ἐνημερωθεῖτε γιὰ τὸ ἐκδοτικὸ, κατηχητικὸ καὶ ἱεραποστολικὸ ἔργο τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ: ΦΥΛΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ

Προβληματισμοί με άφορμή ένα συνέδριο

Τοῦ Ἀλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Στὸ τεῦχος τοῦ Μαΐου 2000 («Ἐφημέριος» 22-24) εἶχαμε ἀναγγεῖλει τὸ 15ο Συνέδριο τοῦ «Διεθνoῦς Συνδέσμου Ἱατροψυχολογικῶν καὶ θρησκευτικῶν Μελετῶν» ποῦ ἔγινε μὲ πολλή ἐπιτυχία στὸ Buenos Aires 5 μὲ 9 Σεπτεμβρίου τοῦ 2001 μὲ θέμα: *Ταυτότητα καὶ θρησκευτικὸ γεγονός*. Εἶχαμε ἀναφερθεῖ ἐκτενῶς στὴν προβληματικὴ του καὶ στὰ ζητήματα ποῦ τίθενται σήμερα. Ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ στὴν εὐρύτερη περιοχή τῶν Βαλκανίων ἀντιμετωπίζονται μὲ πολλοὺς τρόπους ἡ σχέση θρησκείας καὶ ἀτόμου καὶ τὰ προβλήματα ποῦ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὸ ποιά στοιχεῖα πρέπει νὰ ἀναγράφονται στὸ Δελτίον Ταυτότητος.

Ὁ Διεθνῆς Σύνδεσμος ἀποφάσισε, ἐπειδὴ συνήθως δὲν ἐξαντλοῦνται αὐτὰ τὰ θέματα στὸ πλαίσιο ἐνὸς συνεδρίου, νὰ συνεχίσει τὴ συζήτηση ἐξειδικεύοντάς την καὶ ἀφιερώνοντας τὸ ἐπόμενο 16ο Συνέδριό του, ποῦ θὰ γίνεῖ στὴ Γρανάδα 3 μὲ 7 Σεπτεμβρίου τοῦ 2003, πάλι σὲ θέματα «ταυτότητας» ἰδιαίτερα στὴ σχέση τῶν φύλων (ἄνδρα - γυναῖκας, ἄρρενος - θήλεος) μὲ τὸ θρησκευτικὸ γεγονός. Γένος καὶ θρησκεία, κατὰ τὸ γένους ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ, θὰ εἶναι ὁ τίτλος του. Καταλαβαίνετε ὅτι τὸ ἀνοιγμα ἐνασχολήσεώς μας μὲ τέτοια θέματα εἶναι πολὺ εὐρὴ καὶ μόνο ἂν περιοριζόταν ἢ ἐξέτασῃ τους ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς θεολογίας. Πόσο μᾶλλον, ἂν πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὸ θέμα καὶ ἀπὸ ἄλλες ὀπτικές γωνίες, ὅπως ἐκεῖνες τῶν ἐπισημῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν τεχνῶν.

Τὸ θέμα στὴν οὐσία του εἶναι ἀνθρωπολογικὸ. Ὑπάρχει μιὰ ἀνδρική καὶ μιὰ γυναικεία ψυχὴ; Μήπως οἱ γυναῖκες δὲν ἔχουν οὔτε καὶ ψυχὴ; Μὴ ξεχνᾶμε ὅτι σὲ σύνοδο τῆς Δύσεως ἡ καταφατικὴ ἀπάντηση κερδήθηκε μὲ μιὰ μόνο ψῆφο διαφορά. Ἄν εἶναι δυνατὸν τέτοια ζητήματα νὰ τίθενται σὲ ψηφοφορία! Καί, ὅμως, κοινωνικὲς καὶ πολιτισμικὲς βεβαιότητες καὶ τάσεις ἔχουν τὶς ἐπιπτώσεις τους στὴ διαμόρφωση ταυτίσεων, ταυτοποιήσεων καὶ ταυτοτήτων. Πιο θρησκευτικὸς, πιὸ ἀνοιχτὸς σὲ θέματα θρησκευτικότητος εἶναι ὁ ἄνδρας ἢ ἡ γυναῖκα; Ἡ ψυχολογικὴ προσέγγιση μπορεῖ νὰ μᾶς διαφωτίσει ὡς πρὸς τὴ θρησκευτικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ ἐφήβου. Διαφοροποιοῦνται στὴ θρησκευτικὴ τους ἔκφραση τὰ κορίτσια ἀπὸ τὰ ἀγόρια; Ἄν εἶναι κοινὲς κάποιες ἐκδηλώσεις καὶ στάσεις ὑπάρχουν ἄλλες στὶς ὁποῖες διαφέρουν;

Τὰ θέματα τοῦ γένους, τοῦ φύλου μεταφέρονται καὶ στὴ σχέση μας πρὸς τὸν Θεό; Ἄν γενικὰ μιὰ ἀνδρική στάση εἶναι περισσότερο ἐνεργητικὴ σὲ σχέση μὲ τὴ γυναικεία στάση, ποῦ πιθανὸν εἶναι πιὸ παθητικὴ στὴ σχέση ἄνδρα - γυναῖκας, μιὰ ἀνδρική θρησκευτικὴ στάση στὴ σχέση μὲ τὸ Θεὸ γίνεται παθητικὴ; Ἡ στάση ἐνὸς μυστικοῦ θεολόγου εἶναι παθητικότερη ἀπὸ ἐκείνην ἐνὸς προφήτου; Πῶς ἐξηγεῖται ὅτι γυναῖκες χάριν ἀσκήσεως καὶ ὄχι ἀπὸ αἰρετικὴ διάθεση ντύνονταν ἀνδρικὰ ρούχα; Ἐξελάμβαναν στὴν κυριολεξία τῆς τὴν παύλειον προτροπὴν «εἰς

ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσίους δ', 13);

Ὁ Θεὸς πῶς ἐκλαμβάνεται; Ὡς ἀνὴρ, ὡς γυνή; Σὰν κάτι τὸ οὐδέτερο ἢ ἐμπεριέχει καὶ τὰ δύο στοιχεῖα, κάτι σὰν σύνθεση τοῦ animus καὶ τῆς anima; Μήπως, ὅμως, καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἄνδρας καὶ γυναίκα, δὲν ἔχει κοινὰ στοιχεῖα ἢ καὶ τῶν δύο φύλων; Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἐρωτήματα δὲν εἶναι εὐκόλα νὰ ἀπαντηθοῦν. Οὔτε παρακάμπτονται μὲ τὸ νὰ μιλάμε γιὰ τὴν γυναίκα ὀνομάζοντάς την «ἡ ἄνθρωπος» οὔτε γιὰ νὰ ἀποστομώσουμε τοὺς «ἀνδροκράτες» ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν ἀρρενωπότητα τοῦ θεοῦ ἢ τοὺς «ρατσιστές» ὀπαδοὺς μιᾶς λευκῆς (λευκοῦ χρώματος) θεότητας νὰ ἀποκρινόμαστε στὸ ἐρώτημα ποιὸς εἶναι ὁ Θεός (Who is Cod?) λέγοντας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι καὶ γυναίκα καὶ μαύρη (She is black).

Καταλαβαίνετε ὅτι τέτοια σοβαρὰ ζητήματα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λυθοῦν μὲ εὐφυολογήματα. Δείχνουν, ὅμως, μιὰ κατάσταση πραγμάτων διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ὅπως δὲν εἶναι ἀπλὸ νὰ φθάσω σὲ μιὰ συνειδητὴ ταυτότητα ἀνδρική ἢ γυναικεία, νὰ πῶ, δηλαδή, μὲ σιγουριά ποιὸς εἶμαι, ὅταν μοῦ θέτουν τὸ ἐρώτημα «τίς εἶ», ἄνδρας ἢ γυναίκα, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ συνειδητοποίηση ἐπιτυχάνεται μὲ πολὺ κόπο, μὲ ἀναζήτηση ἀνδρικῶν ἢ γυναικείων προτύπων καὶ διαδοχικὲς ταυτίσεις πρὸς ιδεώδεις εἰκόνες, ἔτσι καὶ τὸ νὰ μιλήσουμε γιὰ μιὰ αὐθεντικὴ ἀνδρική ἢ γυναικεία θρησκευτικὴ στάση ἀπαιτεῖ κι αὐτὸ μιὰ ἀναζήτηση καὶ αὐθεντικὴ ἐκδήλωση τῶν ιδιοτήτων μας.

Ἡ ὅλη δημιουργία ἀνδρικῶν καὶ γυναικείων θεοτήτων στὴν Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος μαρτυρεῖ αὐτὴ τὴν ἀνθρωπομορφικὴ ἀναζήτηση μιᾶς ἰσορροπῆς ἀσφάλειας καὶ ἐξασφάλισης σταθερῶν τύπων πρὸς μίμηση καὶ ἀποφυγὴ ἀποκλίσεων.

Τὶ νὰ σημαίνει ὅμως ἡ ὑπέρβαση τοῦ γένους, τοῦ φύλου ἢ τουλάχιστον τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ στή βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὅπου «οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐγκαμίζονται» (Ματθαίου κβ' 30); Σημαίνει κατάργηση τῶν φύλων, τοῦ φύλου, τοῦ γένους;

Τὸ «ἐμοὶ ἐποιήσατε» ἢ «οὐκ ἐποιήσατε» τοῦ εὐαγγελίου τῆς κρίσεως ποὺ ἀναφέρεται στὴν φιλόθρονη δράση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπο εἶναι ἤδη μιὰ ἀναγγελία αὐτῆς τῆς μέλλουσας κατάστασης γιὰτὶ πλησιάζεις τὸν ἄλλο ὄχι τόσο μὲ τὶς διαφοροποιήσεις τοῦ φύλου, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐκεῖνες τῆς φυλῆς ἢ τοῦ ἔθνους ἢ τῆς κοινωνικῆς κατάστασης, τὸν πλησιάζεις δηλαδή χωρὶς ἀξιολογικὲς διακρίσεις, κρίσεις ἢ κατακρίσεις. Μπορεῖ, βέβαια, τὸ ἐσχατολογικὸ ὄραμα νὰ μᾶς προοδεάζει γιὰ τὴν τωρινή μας δράση; ἀλλὰ πρὸς τὸ παρόν, στὸ μεταξὺ, παίζουμε μὲ τοὺς κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ ποὺ μᾶς ἐπιβάλλεται λόγω τῆς τωρινῆς μας κατάστασης. Κι αὐτὴ στὸ ἐρώτημα «τίς εἶ» εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἀπαντήσῃ ἂν εἶμαι ἄνδρας ἢ γυναίκα. Θὰ λέγαμε ὅτι εἶναι τὸ «σύνθημα» γιὰ τὴν ἀναγνώριση. Γιὰ νὰ προχωρήσουμε ὅμως στὸ παιχνίδι χρειάζεται καὶ ἓνα «παρασύνθημα». Ἄνδρας ναί, γυναίκα ναί, θρησκευόμενος (-η) ναί ἢ ὄχι: Τὶ ἐπιπτώσεις θὰ ἔχει στὴν ἀνδρική ἢ τὴ γυναικεία φύση μου τὸ νὰ θρησκευῶ ἀλλὰ καὶ μὲ τί προϋποθέσεις ἔρχομαι ὡς ἄνδρας ἢ γυναίκα νὰ εἰσέλθω σὲ σχέση μὲ τὸ Θεό;

Θὰ ἦταν ἀνόητο νὰ προσπαθῆσω νὰ δώσω ἀπαντήσεις ἢ νὰ θέσω ὅλα τὰ ἐρωτήματα ποὺ θὰ ἀπασχολήσουν ἓνα συνέδριο τόσο στὴν προετοιμασία του ὅσο καὶ στὴν ἐκτέλεσή του. Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ πάρῃ τὰ ἐρωτήματα ποὺ θέτω σ' αὐτὸ τὸ ἄρθρο ὡς πρόσκληση καὶ πρόκληση γιὰ νὰ διερωτηθεῖ ὁ ἴδιος πάνω σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα. Ἄλλωστε, ὅποιαδήποτε ταυτότητα ἀπαιτεῖ μιὰ μεγάλη προσπάθεια. Ἀπαιτεῖ μιὰ ὀλόκληρη πλοκή. Καὶ βρισκόμαστε ἀκόμα νὰ μαθαίνουμε τὴν ἀλφαβήτα στὴν ἀναγνώριση τῶν γραμμάτων γιὰ νὰ συλλαβίσουμε στὴ συνέχεια τὶς λέξεις μας. Εἶναι σὰ νὰ πλέκουμε μόνοι μας γράμμα γράμμα τὸ «ἐργόχειρο» τῆς ἴδιας μας τῆς ζωῆς, τῆς ὑπάρξεώς μας, τοῦ εἶναι μας. Πολλὲς φορές εἴμαστε στὸ Ἄλφα. Ἀλλὰ ἀρχίζοντας μπορεῖ συλλαβίζοντας νὰ φτάσουμε καὶ στὸ Ὠμέγα...

Εἶναι ἐκ Θεοῦ;

Τοῦ Πρωτοπρεσβ. Βασιλείου Θερμοῦ

Τὸ σημερινό μας σημείωμα ἀφορμᾶται ἀπὸ τὸν σχολιασμό πὺ ὁ Μ. Βασίλειος ἐπιχειρεῖ στὴν κλήση τοῦ προφήτη Ἡσαΐα (Ἠσ. 6, 8):

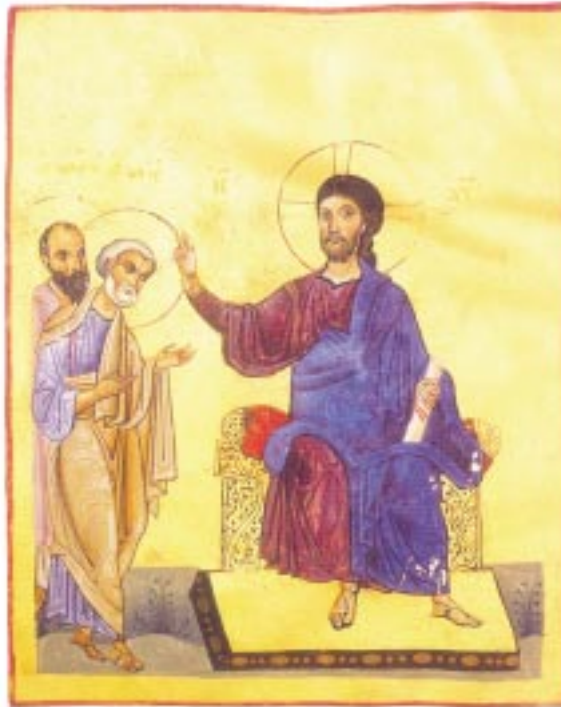
«Παρατῆρει δὲ τὸ ἀκριβὲς καὶ περισκευμένον τοῦ προφήτου. Πρὸς γὰρ δύο λόγους μίαν ποιεῖται τὴν ἀπόκρισιν· Τίνα ἀποστείλω; καὶ· Τίς πορεύσεται; Ἴδου ἐγὼ εἶμι, ἀποστελλόν με. Οὐκέτι προσέθηκε· Καὶ ἐγὼ πορεύσομαι. Τὸ μὲν γὰρ δέξασθαι τὴν ἀποστολήν, ἐφ' ἡμῖν τὸ δὲ δυναμωθῆναι πρὸς τὴν πορείαν, τοῦ διδόντος τὴ χάριν ἐκ τοῦ ἐνισχύοντος Θεοῦ. Ὡστε, ὁ μὲν τῆς προαιρέσεως ἦν, εἶπεν· Ἴδου ἐγὼ εἶμι, ἀποστελλόν με· ὁ δὲ τῆς χάριτος ἦν, τῷ Κυρίῳ κατέλιπεν. Οὐ γὰρ ἐπηγγείλατο πορευθῆσθαι, διὰ τὸ ἐπαισθάνεσθαι τῆς ἑαυτοῦ ἀσθενείας» (Εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, 184, PG 30, 431A).

Ὁ ἱερός πατήρ παρατῆρεῖ λεπτομερῶς τὴν προφητικὴ κλήση. Δὲν διέφυγε τῆς προσοχῆς του ὅτι ὁ προφήτης ἀνταποκρίνεται στὴν ἀγαπητικὴ «ἀγωνία» τοῦ Θεοῦ μὲ σύνεση καὶ περίσκεψη. Συγκεκριμένα, ἀπαντᾷ μόνο στὴν πρώτη ἐρώτηση λέγοντας πρόθυμα «Νά, ἐγὼ εἶμαι ἐδῶ, στείλε με». Δὲν προσθέτει, ὅμως, «Ἐγὼ θὰ πάω». Καὶ αὐτὸ διότι γνωρίζει τὰ σύνορα τῆς δικαιοδοσίας Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Ξέρι καλὰ ὅτι μπορεῖ νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτό του. Ὅμως, τὸ ἐὰν τελικὰ θὰ πορευθῆ στὴν ἀποστολή του δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτὸν ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κρίση καὶ

τὴν βούληση τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπαφίεται σὲ αὐτήν. Μάλιστα, ὁ Μ. Βασίλειος θεωρεῖ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ δισταγμὸς ἀποτελεῖ ἀπόδειξη πὺς πράγματι εἶναι ἄξιος (ὁ.π., 300C).

Δὲν ἔχουμε ἐδῶ μία σχολαστικὴ ἀκριβολογία. Πρόκειται γὰρ σοβαρώτατο θέμα στὴ σχέση Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἰδιαίτερα μάλι-

στα τοῦ κληρικοῦ. Ὁ ὑποψήφιος ἐπιθυμεῖ νὰ ἀνταποκριθῆ στὴν θεϊκὴ δίψα γὰρ ἐργάτες τοῦ ἀμπελῶνα Του καὶ σπεύδει νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτό του. Ἀλλὰ συμφωνεῖ μὲ αὐτὸ ὁ Θεός; Δέχεται τὴν προσφορά; Μὲ ἄλλα λόγια, «ἔχει εὐλογία»; Ἐδῶ πρέπει ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ πνευματικὸς καὶ ὁ λαὸς νὰ μιλήσουν, ὥστε νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν κλήση. Ἀλλὰ νὰ μιλήσουν ὄχι σὰν ἄτομα, ἐκφράζοντας τὴν συμπάθεια ἢ ἀντιπάθειά τους, ἀλλὰ μὲ κριτή-

Ἡ κλήση τῶν Μαθητῶν.
Εἰκόνα Βυζαντινοῦ Χειρογράφου.

ρια πνευματικά. Κατὰ τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ δεινὰ ὀφείλονται στὸ γεγονὸς ὅτι ὑπεισέρχεται «ἀνθρώπινον πάθος»: ἡ ἐκλογή τῶν κληρικῶν γίνεται λόγῳ φιλίας καὶ ἡ ἀπόρριψή τους λόγῳ ἀπέχθειας (Ὁμιλία εἰς Α' πρὸς Τιμόθεον, PG 62, 525)!

Ἀλλὰ καὶ γὰρ τὸν χειροτονημένο κληρικὸ τὰ ἴδια ἐρωτήματα τίθενται. Ἡ κλήση τοῦ Θεοῦ ἐπαναλαμβάνεται σὲ πολλὰ ἐπὶ μέρους ζητήματα καὶ ἀποφάσεις τῆς ἱερατικῆς του

ζωής, άλλοτε ως βεβαιότητα και άλλοτε ως αὐταπάτη. Συχνά εύρισκεται μπροστά σέ διλήμματα, ἂν πρέπει νὰ πραγματοποιήσῃ κάποιο συγκεκριμένο ἔργο· μία οικοδομική ἐργασία, μία ποιμαντική πρωτοβουλία, ἕνα συγκεκριμένο κήρυγμα. Διερωτᾶται ἂν πράγματι ὁ Θεὸς τὸν καλῆ στὴν συγκεκριμένη δραστηριότητα ἢ ἂν πρόκειται μόνο γιὰ τὸ δικό του θέλημα. «Ἐγὼ τὸ θέλω ἀλλὰ συμφωνεῖ ὁ Θεός;» Δυστυχῶς, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσουμε, πολλοὶ κληρικοὶ βιαζόμεστε νὰ ἐκλάβουμε τὸ θέλημά μας γιὰ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ τὸ ὑλοποιήσουμε χωρὶς δευτέρα σκέψη οὔτε συμβουλή. Σὰν νὰ ὠθοῦμε τὸν Θεὸ στὸ περιθώριο μόλις λάβουμε τὴν χάρη τῆς ιερωσύνης, πὺ Ἐκεῖνος μᾶς ἐμπιστεύθηκε.

Ἡ περίπτωση τοῦ προφήτη, ὅπως μᾶς τὴν φωτίζει ὁ Μ. Βασίλειος, λειτουργεῖ ὡς πολυτιμος ὁδηγὸς στὴν ιερατική μας διακονία. Βάζοντας στὴν ψυχὴ μας τὴν καλὴ ἀμφιβολία μᾶς καθιστᾶ πιὸ προσεκτικὸς ἀκροατὲς τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ καὶ πιὸ εὐαίσθητους δέκτες τῶν μηνυμάτων Του. Ἐτσι μᾶς προφυλάσσει ἀπὸ σοβαρὰ ποιμαντικὰ σφάλματα, γιὰ τὰ ὁποῖα τόσο πικρὰ μετανοιώνουμε καὶ τῶν ὁποίων οἱ συνέπειες συχνὰ δὲν διορθώνονται. Ἡ ἐγωϊστικὴ ἐπιμονὴ μας κινδυνεύει νὰ μείνῃ χωρὶς εὐλογία, δηλαδὴ ποιμαντικὰ ἄκαρπη.

Φυσικά, δὲν πρέπει νὰ φθάσουμε στὸ ἄλλο ἄκρο, δηλαδὴ στὴν στεγνὴ καὶ τυποποιημένη ιερατικὴ ζωὴ, τὴν στερημένη ἀπὸ κάθε πρωτοβουλία (στοιχεῖο πὺ σήμερα ἀποτελεῖ μέγα κίνδυνο). Ὁ καλὸς Θεὸς ἀποδέχεται μὲ χαρὰ τὴν ἐνεργητικότητα καὶ τὸν δυναμισμό μας, ἰδιαίτερα μάλιστα ὅταν τὸν θέτουμε στὴν ὑπηρεσία Του. Ἀπλῶς ἐπιθυμεῖ νὰ διατηροῦμε φρόνημα ταπεινώσεως καὶ ὑπακοῆς σὲ Αὐτόν, καὶ ὄχι ἀλαζονείας καὶ αὐτάρκειας. Αὐτὸ σημαίνει νὰ μάθουμε νὰ ἀκοῦμε προσεκτικὰ τὴν συνείδησή μας, τὸν πνευματικὸ καὶ τὸν ἐπίσκοπο.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀφήνῃ στὸν Θεὸ τὸν πρῶτο λόγο, τότε καὶ ὁ Θεὸς τὸν τιμᾶ περισσότερο ἀπὸ ὅσο μπορεῖ νὰ φαντασθῇ.

ΝΕΕΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΕΣ

Μόλις ἐκυκλοφορήθη τὸ ἐνημερωτικὸ φυλλάδιο:

**ΝΕΟΠΑΓΑΝΙΣΜΟΣ – Η ΑΠΕΙΛΗ
ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ**

Ἔκδοση: ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ

Τηλέφωνα γιὰ παραγγελίες:

210-7272381, 210-7272380

Ἐκδόθηκαν ἐπίσης καὶ κυκλοφοροῦνται ἀπὸ τὴν «Ἀποστολικὴ Διακονία»:

Νέο «ΙΕΡΑΤΙΚΟΝ», σχῆμα μεγάλο, ἔκδοση βελτιωμένη, καλαισθητὴ μὲ νέα στοιχειοθεσία. Τιμὴ 16 €.

Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ τῶν Θεοφανίων, σχῆμα μεγάλο, νέα καλαισθητὴ ἔκδοση. Τιμὴ 4,40 €.

ΠΕΡΙ ΑΡΧΑΙΟΛΑΤΡΙΑΣ

ΕΝΑΣ «ΦΙΛΟΣ» ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΛΙΑ

Τοῦ Ἀρχιμ. Σεραφεῖμ Γ. Ζαφείρη

Πολὺς λόγος γίνεται τελευταῖα, διὰ τὸ παλαιὸν ὅσο καὶ νεοφανὲν θέμα τῆς Ἀρχαιολατρίας. Πολλὰ ἔχουν γραφῆ περιὶ αὐτοῦ. Χρειαζέται ὅμως ὀπωσδήποτε ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ θέματος καὶ γιὰ τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Ἱεροῦ Θυσιαστηρίου καὶ τοὺς ἱερουργοὺς τοῦ ἁμβωνος καὶ τῆς ἔδρας, μιὰ καὶ οἱ ποιμαντικοὶ καὶ ἱεραποστολικοὶ τοὺς βηματισμοὶ τοὺς φέρνουν κοντὰ στὸν πληγωμένο καὶ πλανεμένο ἄνθρωπο. Οἱ παρακάτω σκέψεις εἶναι ἀπαντήσεις σὲ ἀντίστοιχες κατηγορίες ποὺ ἀκούγονται συχνὰ-πυκνὰ γύρω μας.

1. Ἐὰν ὑπάρχη ἓνας χώρος ἐντὸς τοῦ ὁποῖου διεφυλάχθη ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία, διεσώθησαν καὶ διὰ τῆς ἀντιγραφῆς ἀναπαρήχθησαν πλεῖστα ὅσα ἀρχαία κείμενα, κώδικες καὶ χειρόγραφα, πάπυροι καὶ περγαμηνές, εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Ἀνατολικοῦ Ὁρθοδόξου Βυζαντίου, τὸ ὁποῖον οὐσιαστικὰ διαφέρει τοῦ Δυτικοῦ Μεσαιῶνα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἄδικα κατηγορεῖται ὡς σκοταδιστικὸ καὶ ἀνελεύθερο. Τὰ Μοναστήρια τῆς Ὁρθοδόξου κατὰ Ἀνατολὰς Ἐκκλησίας δὲν ὑπῆρξαν μόνον τὰ εὐλογημένα ἐργαστήρια τῆς ἀρετῆς οὔτε μόνον οἱ προμαχῶνες τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ ὑπῆρξαν συγχρόνως καὶ τὰ ταμεῖα τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πνεύματος, οἱ πνευματικὲς ἐκεῖνες τράπεζες ὅπου διεφυλάχθη ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ ἡ ἀρχαιοελληνικὴ σοφία. Μεγάλοι ἄνδρες τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, ὁ Μέγας Φῶτιος, ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι διδάσκαλοι τοῦ Γένους, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν πλειονότητά τους ὑπῆρξαν ἀνώτεροι κληρικοί, περιέβαλαν μὲ ἀπόλυτο σεβασμὸ τὴν θύραθεν σοφία τῶν ἀρχαίων προγόνων μας καὶ ἀντλοῦσαν ἀπ' αὐτῆ ὄχι μόνον τὴν φιλοσοφία, τὴν γλῶσσα, τὴν ὀρολογία, γιὰ νὰ διατυπώ-

σουν τὰ δόγματα, ὅσα βεβαίως δὲν ἤρχοντο σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ Ἱερὸ Εὐαγγέλιο. Τί ὅμως δὲν πῆραν ἀπὸ τὸν ἀρχαιοελληνικὸ κόσμον; Δὲν ἐνεκολπώθησαν τὴν περιὶ Θεοῦ, κόσμον καὶ ἀνθρώπου ἀντίληψη. Δὲν πῆραν τὴν θρησκεία τους, δηλ. τὴν θεολογία, τὴν κοσμολογία καὶ ἀνθρωπολογία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Σαφῶς δὲ καὶ τὸ περιὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἐρώτημα τῆς ἀρχαιότητος. Αὐτὰ τὰ τελευταῖα ὑπῆρχαν κατὰ τρόπο τέλειο στὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Τὰ νηπιώδη καὶ συγκεχυμένα ἰδεολογήματα τῶν πρὸ Χριστοῦ Ἑλλήνων, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων εἰδωλολατρικῶν θρησκείων, ὅπου γῆς, οὔτε ἔλυναν τὰ προβλήματα τῶν ἀνθρώπων οὔτε ἀπαντοῦσαν στὶς βαθύτερες ἀναζητήσεις καὶ ἐφέσεις τῆς ψυχῆς των. Γι' αὐτὸ πάρα πολὺ εὐκόλα καὶ ἀπλὰ ἔκαναν τὴν ἐκλογή τους. Ἀσπάστηκαν μὲ ὅλη τους τὴν καρδιά τὸν Χριστιανισμό, καὶ μάλιστα στὴν τελειότερα του μορφή, τὴν Ὁρθόδοξια. «Ἐξέκλιναν τὰς ἀκάνθας ἀπὸ τὴν ροδιανίαν», ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, καὶ κράτησαν τὸ ἄνθος. Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ χώρα σοφῶν καὶ ἡρώων ἔγινε καὶ χώρα ἁγίων καὶ μαρτύρων. Συγκεκριμένα, ὁ Κολοκοτρώνης ἔλεγε ὅτι «ἓνα πρόσωπο μᾶς χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνες: ὁ Χριστός».

2. Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ γενικὰ θα μπορούσαμε νὰ ἀπαντήσωμε σὲ ἐπὶ μέρους κατηγορίες εἰς βάρος τῆς Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τῶν ἀρχαιολατρῶν. Ἐπὶ παραδείγματι, ἡ μομφὴ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ κατέστρεψαν ἀρχαία μνημεῖα καὶ ἱερὰ δὲν εὐσταθεῖ. Καὶ τοῦτο διότι δὲν θὰ ὑπῆρχαν καθόλου ἀρχαία μνημεῖα στὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια, τὰ ὁποῖα βεβαίως σήμερα, δεσπόζουν καὶ γίνονται δέκτες τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς ἐπισκέψεως Ἑλλήνων καὶ ξένων. Γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀκρίβεια ὀφείλουμε νὰ ποῦμε ὅτι ἔγιναν τέτοιου εἴδους καταστροφές ἀπὸ δυὸ

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες. Δεύτερο ἡμισυ τοῦ 14ου αἰώνα.

αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, τὸν Κωνσταντῖο καὶ τὸν Οὐάλεντα, οἱ ὁποῖοι, καὶ εἶναι πάρα πολὺ βασικὸ αὐτό, ἔπασχαν ὡς πρὸς τὸ Ὁρθόδοξο δόγμα, διότι ἦσαν Ἀρειανόφρονες. Ἐγιναν ἐπίσης καταστροφές μνημείων καὶ ἀπὸ τὸν Ἀλάριχον, Βασιλέα τῶν Γόθων, τότε ὁμως οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ μετέτρεψαν, χωρὶς νὰ καταδαφίσουν, τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα σὲ ἱεροὺς ναοὺς, γιὰ νὰ τὰ προφυλάξουν. Ὅταν δὲ ἀπὸ τὴν δρᾶσιν τῶν φυσικῶν φαινομένων (σεισμοὶ) κατέπιπταν βωμοὶ καὶ ἱερά τῶν προγόνων μας, οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ δὲν εἶχαν κανένα πρόβλημα νὰ ἐνσωματώσουν στοὺς δικούς τους ναοὺς ὑλικά τῶν ἀρχαίων ναῶν (κιονόκρανα). Τελευταῖα ἐκδόθηκε ἓνα σπουδαιότατο βιβλίο-ντοκουμέντο γιὰ τὴν δράση τῶν Ἰησοῦϊτῶν στὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἀναφέρεται μὲ συγκεκριμένα στοιχεῖα ἢ μανία καταστροφῆς τῶν μνημείων τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Πάπα. Ὅπως καταλαβαίνει ὁμως ὁ καθένας, δὲν εἶναι δίκαιο νὰ χρεωθῆ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τὰ ἀμαρτήματα τοῦ παπισμοῦ οὔτε νὰ ἀπολογηται γιὰ τὰ σφάλματά του. Θὰ ἦταν λάθος

ἢ παράλειψη τοῦ γεγονότος ὅτι ἀγάλματα καὶ βωμοὶ ἐκρημνίζοντο μὲ τὴν θεϊκὴ χάρη καὶ δύναμη τῶν ἁγίων, ὅπως τοῦ ἁγ. Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου, ὅταν τοὺς ὠδηγοῦσαν ἀλυσσοδεμένους νὰ προσκυνήσουν τὰ εἰδῶλα. Τὸ σημεῖον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τὸ ὁποῖον ἐχάρασαν στὸν ὀρίζοντα, ἐνώπιον τῶν εἰδώλων καὶ βωμῶν, μετὰ πίστεως κατέρριπτε τὴν δύναμη τοῦ ἐχθροῦ.

3. Μία δεύτερη κατηγορία ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν στάσιν της ἐναντι τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πνεύματος ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς φιλοσόφου Ὑπατίας, τὴν ὁποῖαν ἐφόβησαν οἱ Χριστιανοί. Προσεκτικώτερα ὁμως μελέτη τῶν σχετικῶν κειμένων ἀποδεικνύει ὅτι ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ὄχλου ἀορίστως. Νομίζω ὅτι δὲν συγκρίνεται αὐτὴ ἢ περίπτωση μὲ τὰ ἔνδεκα ἑκατομμύρια μαρτύρων πού εἶχε ἡ Ἐκκλησία τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες ἐκ μέρους τῶν εἰδωλολατρῶν ἀπανταχοῦ τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, οὔτε μποροῦμε νὰ ἀποδίδουμε, ἐμμέσως πλὴν σαφῶς, κατηγορίες στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἡγέτες τῆς περιοχῆς καὶ ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐξάλλου, ἂς μὴν ὑπερηφανεύωνται οἱ ἀρχαιολάτρες γιὰ τοὺς φιλοσόφους τοὺς γενικῶς, τῶν ὁποίων ἢ ζωὴ δὲν εὐωδιάζε καὶ τόσο ἀπὸ ἀγνότητά, φαινόμενο συχνότατο καὶ γνωστὸ σ' αὐτοὺς, καὶ στοὺς ὁποίους ἢ πράξη τῆς ζωῆς διέψευδε συχνὰ τὴν θεωρία. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἀλήθεια δὲν εἶχε ἀνάγκη βίας γιὰ νὰ ἐπιβληθῆ, ὅπως ἡ εἰδωλολατρικὴ πλάνη. Ἐπαρκοῦσε ὁ χαριτωμένος λόγος τῆς Ἁγίας πανσόφου Αἰκατερίνης γιὰ νὰ ὀδηγήσῃ στὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ τοὺς 150 σοφοὺς στὴν Ἀλεξάνδρεια, ἀντιδίκους της πρὶν, ἅγιοις μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ μετὰ.

4. Τὸ θέμα τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων χρησιμοποιεῖται συχνότατα ὡς τρίτη κατηγορία εἰς βάρος τῆς Ἐκκλησίας, ἔνεκα τῆς καταργήσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου. Ἀλλὰ ὁ Μέγας Θεοδόσιος δὲν κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες ὡς ἀθλητικοὺς ἀγῶνες ἀπλῶς, ἀλλὰ ὡς θρησκευτικὸ γεγονός. Ὁ ἴδιος αὐτοκράτορας κατήργησε καὶ κάθε ἄλλη εἰδωλολατρικὴ τελετὴ. Συγχρόνως, δὲν μποροῦσε ἓνα Ὁρθόδοξο

βυζαντινό κράτος, έμπνεόμενο από τὸ Εὐαγγέλιο, νὰ συμβιβάσῃ γυμνικούς ἀγῶνες μὲ τὴν ἀγνότητα τῆς ζωῆς καὶ τὸ χριστιανικὸ ἦθος ποὺ ἤθελε γιὰ τὴν κοινωνία. 5. Εἶναι ἀπορίας ἄξιον πὼς μπορούμε νὰ καυχώμαστε γιὰ μιὰ κοινωνία στὴν ἀρχαιότητα, ἢ ὁποία ἦταν **κοινωνία τῶν ὀλίγων**, κοινωνία τῶν δούλων καὶ στὴν ὁποία ἢ γυναίκα, τὸ παιδί, ὁ γέρος, ὁ ἄρρωστος, τὸ ὀρφανὸ δὲν ἐτύγχανον καμμιάς φροντίδας. Ἀλήθεια, ἄς μᾶς ποῦν οἱ ἀρχαιολάτρες κάτι γιὰ τὸν Καιάδα. Ἐραγε ποιά ἀπάντηση ἔδωσε ἢ ἀρχαία θρησκεία στὸ πρόβλημα τοῦ πόνου, τοῦ θανάτου, τῆς φτώχειας; Πὼς ἀπάντησε στὸ αἶτημα τῆς φιλανθρωπίας; Ἡ ἔμπρακτὴ καὶ ὀργανωμένη ἀγάπη εἶναι ἄγνωστη στοὺς κλασικούς χρόνους, εἶναι ἄνθος ποὺ φύεται μόνον στὸ εὐλογημένο ἔδαφος τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο, κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τῆς πανώλους στὴν Ἀλεξάνδρεια, στὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος μ.Χ., οἱ εἰδωλόλατρες τῆς περιοχῆς ἀπὸ φόβο ἐγκατέλειπαν μὲ ἀσπλαχνία στοὺς δρόμους τοὺς ἀρρώστους συγγενεῖς τους, τοὺς ὁποίους μὲ ἀγάπη καὶ κίνδυνο περιέθαλπαν οἱ χριστιανοί. Στὸ Βυζάντιο ἀναγκάστηκαν οἱ αὐτοκράτορες μὲ διάταγμα νὰ ἀπαγορεύσουν τὴν ἵδρυση ἄλλων φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων, διότι εἶχε γεμίσει ὁ τόπος.

6. Ἐπίσης, θὰ θέλαμε νὰ σημειώσουμε στὴν παρούσα ἀναφορὰ γιὰ τὸ θέμα τῆς ἀρχαιολατρίας κάτι καὶ γιὰ τὸ **πρόσωπο τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου**. Τὸν αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸ οἱ Νεοειδωλόλατρες τῶν θεωροῦν «*προστάτην ἁγίων τους*». Ὁ δυστυχῆς αὐτὸς ἄνθρωπος ἦτο Χριστιανὸς τὸ πρῶτον, ἐπρόδωσε ὅμως τὸ χριστιανικὸ βάπτισμά του μὲ τὴν μύησή του στὴν εἰδωλόλατρία, ὅπως ἀναφέρει ὁ συμφοιτητῆς του στὴν Ἀθήνα ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ ὁποῖος καὶ ἀποκαλύπτει χαρακτηριστικὰ τὴν διχασμένη προσωπικότητα τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τίς ἀλληλοσυγκρουόμενες πνευματικὲς καταστάσεις τῆς ψυχῆς του κατὰ τὴν ὥρα τῆς μύησεως, ὅπως ἐπίσης τὸν ἐπονείδιστο βίον καὶ τὴν πολιτεία του. Ἀλήθεια, γιὰ τί ξεχνᾶμε τί εἶπε τὸ δαιμόνιον στὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν ὡς ἀπάντησιν στὸ ἐρώ-

τημα τοῦ Ἰουλιανοῦ γιὰ τὸ μέλλον τῆς ἀρχαίας θρησκείας; Ἐσβησαν πλέον ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ συγκροτοῦσαν τὸ δωδεκάθεο. Ἀλήθεια, γιὰ τί ξεχνᾶμε τὴν ὁμολογία τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰουλιανοῦ λίγο πρὶν ξεψυχήσει, χτυπημένος ἀπὸ περσικὸ βέλος, «*Νεϊκήκας με Ναζωραῖε*».

7. Ἡ θρησκεία τοῦ δωδεκαθέου εἶναι μιὰ θρησκεία ἀγροτική, ἐθνική, δαιμονική, ρατσιστική. Ἀγροτικὴ κατὰ τὸν Ἡσίοδον, δαιμονική κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἐθνική, διότι ἀφορᾷ μόνον τοὺς Ἕλληνες, ρατσιστική, διότι δὲν ἐνέπνευσε κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἀδύνατα ἀνθρώπινα πλάσματα. Δὲν μπορεῖ νὰ ἀγκαλιάσῃ συνεπῶς ὅλο τὸν κόσμον, ὅπως κάνει ὁ Χριστιανισμός. Ἡ Ἁγία Γραφή λέγει ὅτι οἱ «*θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἶναι δαιμόνια*». Στὴν περίπτωση τοῦ δωδεκαθέου μπορούμε κάλλιστα νὰ ποῦμε, συμπληρώνοντας, ὅτι εἶναι καὶ εἰδωλοποίηση τῆς φαντασίας τῶν ἀρχαίων, καὶ θεοποίηση τῶν παθῶν τους καὶ ὀρασιοποίηση τῆς προσωπικῆς τους ἀμαρτωλότητος. Στὴν Ἀρχαιολατρία δὲν ἐδημιούργησε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι τοὺς θεοὺς των.

8. Ἡ ἀπόρριψη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μάλιστα ἀπὸ τοὺς Νεοπαγανιστές, ἐπειδὴ δῆθεν ἀποτελεῖ τὴν ἱστορία τῶν Ἑβραίων, εἶναι ἐπιπλέον ἓνα μεγάλο τους λάθος. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀναγνωρίζεται, ἐπικυρώνεται, ἐπαληθεύεται, συμπληρώνεται ἀπὸ τὸν Χριστό, ἀποτελεῖ τὴν προφητικὴ καὶ γενεαλογικὴ προϊστορία του καὶ ἀνήκει πλέον μαζί μὲ τὴν Καινὴ Διαθήκη στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ὅπου δὲν ὑπάρχει «*Ἕλλην ἢ βάρβαρος, ἄρσεν ἢ θῆλυ, δούλος ἢ ἐλεύθερος*».

Ἄλλα τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν πάγιες, διαχρονικὲς καὶ ἰσχύουσες ἀπόψεις καὶ θέσεις τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας, τίς ὁποῖες πρέπει νὰ ἀποδέχωνται τὰ ζωντανὰ μέλη τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι «*χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας*», ὁ μόνος ζωντανὸς καὶ ἀληθινὸς Θεός, *εἰς τὸν Ὅποιον πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις*.

Παπα-Μιχάλης Ντάκος

Ὁ Θρυλικὸς βορειοηπειρώτης ἱερεὺς

Τοῦ Μιχαήλ Γ. Τρίτου
Ἐπικούρου καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ μὲ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 4337/13-11-1967 διάταγμα τοῦ προεδρείου τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Ἀλβανίας, ἡ Ἀλβανία ἔγινε τὸ πρῶτο καὶ μοναδικὸ κράτος στὸν κόσμον, πού συνταγματικὰ ἀπαγόρευσε κάθε θρησκευτικὴ ἔκφραση. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας Ἀναστάσιος «... οἱ περισσότεροι κληρικοὶ συνέχισαν τὴ ζωὴ τους ὡς ἐργάτες στοὺς δρόμους, στοὺς σταύλους, γενικὰ σὲ ταπεινωτικὲς ἐργασίες. Ἐλάχιστοι ἱερεῖς συνέχισαν καὶ κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτὲς νὰ λειτουργοῦν. Ἀρκετοὶ ἀντιστάθηκαν καὶ πλήρωσαν τὴν πιστότητά τους μὲ φυλακὴ καὶ ἐξορία καὶ πέθαναν χωρὶς νὰ ἀνακαλυφθοῦν ποτὲ τὰ ἴχνη τους. Μερικοὶ ἔμειναν ἐγκλειστοὶ στὸ σπῆτι τους, γιὰ νὰ μὴν ξυριστοῦν καὶ βγάλουν τὰ ράσα». Ὅταν ὁ Μακαριώτατος Ἀναστάσιος ἐπισκέφθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν Ἀλβανία, τὸ ἔτος 1991, ὑπῆρχαν μόνον 15 ὀρθόδοξοι κληρικοί, πού ἀπέμειναν ἀπὸ τοὺς 347 ἱερεῖς πρὸ τοῦ διωγμοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἐλαχίστων ἱερέων πού ἐπέζησαν κάτω ἀπὸ τὸ ἀθείστο καθεστῶς, ἦταν καὶ ὁ ἡρωϊκὸς παπα-Μιχάλης Ντάκος τῆς Δερβιτσάνης, πού ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ τὴν 9 Μαρτίου 1998. Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπληρώσεως τεσσάρων ἐτῶν ἀπὸ τὴν κοίμησή του κρίνουμε σκόπιμο νὰ ἀναφερθοῦμε στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του, τιμώντας στὸ πρόσωπό του ὄλους ἐκείνους τοὺς μάρτυρες κληρικοὺς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, οἱ ὁποῖοι στὰ δύσκολα χρόνια τῆς κομμουνιστικῆς θηριωδίας «ἐλιθάστησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον» (Ἐβρ. ια', 37).

Ὁ παπα-Μιχάλης Ντάκος, γιὸς τοῦ Φίλιππα καὶ τῆς Γιαννούλας Ντάκου, γεννήθη-

κε τὸ 1918 στὴ Δερβιτσάνη, τὸ μεγαλύτερο σὲ πληθυσμὸ καὶ ἑλληνικὴ ὁμοιογένεια κεφαλοχώρι τῆς σημερινῆς Ἀλβανίας. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθε στὸ δημοτικὸ σχολεῖο τῆς γενέτειράς του. Στὴ συνέχεια ἀκολούθησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατέρα του, πού ἦταν κτίστης. Παράλληλα, ἐπειδὴ ὁ πατέρας του ἦταν καὶ νεωκόρος τοῦ ναοῦ τοῦ χωριοῦ, ζοῦσε ἀπὸ κοντὰ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπηρετώντας ἀρχικὰ ὡς ἱεροψάλτης.

Προικισμένος μὲ καλὴ φωνὴ ἔγινε ἕνας πολὺ καλὸς ἱεροψάλτης. Στὴν ἐφημερίδα «Βορειοηπειρωτικὸς Ἀγὼν» τοῦ Μαρτίου-Ἀπριλίου 1998 ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως Δροπολιτῶν Βορείου Ἠπείρου Βασίλειος Διαμάντης, γράφει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: «Θυμᾶμαι ἀκόμα πολὺ ἔντονα τὴ Μεγάλη Παρασκευὴ τοῦ 1939, τὴ χρονιά πού οἱ Ἴταλοὶ κατέλαβαν τὴν Ἀλβανία καὶ ὁ κόσμος ἦταν τρομοκρατημένος γιὰ τὸ τί θὰ ξημέρωνε αὔριο. Ὁ τότε εἰκοσάχρονος Μίχο Ντάκος ἔψαλλε στὴ γεμάτη ἀπ' τὸν φοβισμένον κόσμον ἑκκλησία, πρὶν ἀπ' τὴν ἀποκαθάρωση τοῦ Χριστοῦ, τὸ τροπᾶριο «Σήμερα, κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας...». Σὰν παιδί συνέδεσα τόσο ἄμεσα τὶς ὥρες τῆς κορύφωσης τοῦ θείου Δράματος, μὲ τὴ μορφὴ του, καὶ στὴν ψυχὴ μου χαράχθηκε τόσο ἔντονα ἡ εἰκόνα του, ὥστε ἡ στεντορία καὶ ἀρμονικὴ φωνὴ του ἀντηχεῖ ἀκόμα στ' αὐτιά μου».

Ἀπὸ τὸ 1950-53 φοίτησε στὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ Ἀργυροκάστρου. Στὴ συνέχεια νυμφεύθηκε τὴ Βικτωρία, τὸ γένος Μιχ. Γκούτζου. Καρπὸς τοῦ γάμου τους ἦταν ἕξι παιδιά, τέσσερα ἀγόρια καὶ δύο κορίτσια. Τὸ 1952 χειροτονήθηκε διάκονος καὶ τὸ 1954 πρεσβύτερος ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Ἀργυροκάστρου Δαμιανό. Ὡς διάκονος ὑπηρέτησε στὸν Ἱερό Μη-

τροπολιτικό ναό Ἀργυροκάστρου καὶ ὡς πρεσβύτερος τοποθετήθηκε στὸν ἱερό ναό Κοιμήσεως Θεοτόκου Δερβιτσάνης, ὅπου ἀνέπτυξε μεγάλη θρησκευτική, ἔθνικὴ καὶ κοινωνικὴ δράση.

Στὰ δύσκολα χρόνια τῆς κομμουνιστικῆς δικτατορίας τοῦ Ἐμβέρ Χότζα, τοῦ ζητήθηκε ἀπὸ τὴ φοβερὴ «Σιγκουρίμι» νὰ γίνεῖ κατὰ δότης τῆς ἀσφάλειας. Ὁ ἥρωϊκὸς ὅμως παπα-

τσάνης. Ὁ παπα-Μιχάλης Ντάκος ἀντιστάθηκε δυναμικά. Μὴ μπορώντας ὅμως νὰ συνεχίσει τὴν ἀντίστασή του, πρὶν τοὺς παραδώσει τὰ κλειδιά, πῆρε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὸ Ἅγιο Δισκοπότηρο, τὰ ὁποῖα διαφύλαξε στὸ σπίτι του. Δυστυχῶς, ἡ ἱστορικὴ Ἐκκλησία τῆς Δερβιτσάνης, ἀφοῦ λεηλατήθηκε, μετατράπηκε σὲ ἀποθήκη λιπασμάτων τοῦ γεωργικοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ

Ἡ Ἱ. Μονὴ Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἀπολλωνίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας.

Μιχάλης, ἀπάντησε: «*Αὐτὸ ποῦ μοῦ ζητᾶτε δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάνω, γιατί θὰ προδώσω τὸν ὄρκο ποῦ ἔδωσα ὡς ἱερωμένος, καὶ θὰ παραβῶ τοὺς θεῖους κανόνες τοῦ μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως, ἂν προδώσω τὰ ὅσα οἱ χριστιανοὶ μοῦ ἀποκαλύπτουν κατὰ τὴν ἐξομολόγησή τους*». Αὐτὸ στοίχησε πάρα πολὺ στὸν παπα-Μιχάλη καὶ τὴν οἰκογένειά του, ἀφοῦ τὸ κομμουνιστικὸ καθεστῶς ἦταν πολὺ σκληρὸ ἀπέναντί τους.

Τὸ 1967, ὅταν διὰ νόμου καταργήθηκε ἡ ἐκκλησιαστικὴ λατρεία, τοῦ ζητήθηκε νὰ παραδώσει στὰ ὄργανα τοῦ κόμματος τὰ κλειδιά τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Κοιμήσεως Θεοτόκου Δερβι-

παρέμεινε σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση μέχρι τὸ 1990.

Τὸ ὄνομα τοῦ παπα-Μιχάλη συνδέθηκε μὲ τὴν ἱστορικὴ θεία λειτουργία τῆς 12.12.1990, γιορτῆς τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος. Ὅπως γράφει ὁ πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως Δροπολιτῶν Βασίλειος Διαμάντης, ὁ π. Μιχαὴλ «... *χωρὶς ράσα καὶ ἱερά ἄμφια, πῆρε τὸ εὐαγγέλιο καὶ τὸ ἅγιο δισκοπότηρο ποῦ εἶχε διαφυλάξει κρυμμένα καὶ πῆγε ψηλὰ στὸ βουνό, ὅπου βρίσκεται τὸ ξωκλήσι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ἐκεῖ, ἐνώπιον πολλῶν παράτολμων χριστιανῶν τῆς Δερβιτσάνης, κάνει τὴν πρῶ-*

τη, μετά την κατάργηση τῆς θρησκείας τὸ 1967, θεία λειτουργία σέ ὅλη τὴν Ἀλβανία. Τὸ γεγονός αὐτὸ μεταδίδεται ἀστραπιαία ἀπὸ στόμα σέ στόμα σέ ὅλη τὴ Βόρειο Ἡπειρο καὶ οἱ χριστιανοὶ νιώθουν ψυχικὴ ἀγαλλίαση καὶ παίρνουν κουράγιο...».

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ παπα-Μιχάλης λειτουργεῖ κανονικὰ στὴν Ἐκκλησία τῆς Δερβιτσάνης καὶ γίνεται πολύτιμος συνεργάτης τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀναστασίου, ὁ ὁποῖος τὸν ὄρισε Ἀρχιερατικὸ Ἐπίτροπο τῆς Μητροπόλεως Ἀργυροκάστρου. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ πρόσφερε πολυτίμες ὑπηρεσίες στὸν βορειοηπειρωτικὸ ἑλληνισμό. Ἐπόπτευε 218 ἐνορίες μὲ 20 ἱερεῖς. Ἐτρεχε ὅπου τὸν καλοῦσαν γιὰ νὰ ἀγιάσει καὶ παρηγορήσει τοὺς πιστοὺς, νὰ τοιώσει τὸ ἔθνικὸ τους φρόνημα καὶ νὰ τοὺς παρακαλέσει μετὰ δακρύων νὰ μείνουν καὶ νὰ δημιουργήσουν στὸν τόπο τους. Ὁ π. Μιχαὴλ μὲ τὴν ἀγία του ζωὴ καὶ τὴ γενικότερη δραστηριότητά του ἔγινε τὸ ἔθνικὸ καὶ θρησκευτικὸ σύμβολο τῶν βορειοηπειρωτῶν.

Πλήρης ἡμερῶν, ἀλλὰ καὶ ἔργων ἀγαθῶν, ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ τὴν Κυριακὴ 8.3.1998, λίγο πρὶν ἀρχίσει τὴν κυριακάτικη θεία λειτουργία. Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τελειωτῆς Ἰησοῦς, τὸν πῆρε στὸ ἐπουράνιο θυσιαστήριο, γιὰ νὰ μετᾶσχει μὲ τοὺς ἀγίους καὶ τοὺς ἀγγέλους τῆς θείας φωτοχυσίας καὶ τῆς ἐπουρανίου μυσταγωγίας. Νὰ πῶς περιγράφει τὴν τελετὴ τοῦ π. Μιχαὴλ ὁ Βασίλης Διαμάντης: «... Ἡ Κυριακὴ 8.3.1998 ἦταν γραφτὸ νὰ εἶναι ἡ τελευταία τῆς ζωῆς τοῦ Μιχ. Ντάκου. Τὸ πρωτὶ ἐκεῖνο, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν συγχωριανὸ του καντηλανάφτη Κων. Σταμούλη, πῆγε στὴν Ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ εἰσῆλθε στὸ ἱερό γιὰ νὰ προετοιμαστῆ γιὰ τὴν καθιερωμένη Θεία Λειτουργία. Μετὰ ἀπὸ λίγα λεπτὰ ὁ καντηλανάφτης τὸν ἐρώτησε, ἂν ἦταν ὥρα νὰ χτυπήσει τὴν καμπάνα καὶ σὰν δὲν πῆρε ἀπάντηση καὶ στὴ δευτέρη ἐρώτησή του, μπῆκε στὸ ἱερό νὰ δεῖ τί συμβαίνει. Ἐκεῖ ἀντίκρουσε τὸν παπὰ σὰν θεϊκὸ ὄραμα καὶ σέ στάση κατανυκτικῆς προσευχῆς νὰ εἶναι πεσμένος ἐπάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα ἀγκαλιὰ μὲ τὸν σταυρὸ τοῦ Ἐσταυρωμένου Χριστοῦ...».

Ἡ κηδεῖα τοῦ παπα-Μιχάλη ἔγινε τὴν Τετάρτη 11 Μαρτίου στὴ Δερβιτσάνη, μέσα σέ κλίμα βαθύτατης συγκίνησης. Τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας προέστη ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀναστάσιος, ὁ ὁποῖος στὸν ἐπικήδειο λόγο του ἐξῆρε τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ πλοῦσιον ἐκκλησιαστικὸ ἔργο τοῦ μεταστάντος.

Μὲ θερμὰ ἐπίσης λόγια ἀποχαιρέτησαν τὸν ἀείμνηστο παπα-Μιχάλη ὁ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὸ Ἀργυροκάστρο Κώστας Κακούσης, ὁ Βασ. Ντούλες ἐκ μέρους τῆς «Ὁμόνοιας» καὶ ὁ Μιχ. Μάσσιος ἐκ μέρους τῶν συγχωριανῶν του.

Στὶς ἐπανειλημμένες ἐπισκέψεις μου στὴν Ἀλβανία καὶ τὸν βορειοηπειρωτικὸ χῶρο, μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία γιὰ συνεργασία μὲ τὸν π. Μιχαὴλ. Ἦταν μιὰ ξεχωριστὴ χαρὰ καὶ ἐμπειρία. Στὸ πρόσωπό του διέκρινες τὸν σταυροαναστάσιμο χαρακτήρα τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, τὴν ἔκφραση τῆς γνήσιας καὶ βιωμένης ἀπλοϊκῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τὴ γλυκεῖα ἐλπίδα ὅτι θὰ ἔλθει καὶ γιὰ τὴ μαρτυρικὴ Βόρειο Ἡπειρο «ἡ αὐγὴ τῆς μυστικῆς ἡμέρας».

Ντυμένος μὲ τὰ ἀπλοϊκὰ καὶ μπαλωμένα ἱερά του ἄμφια, ἔβλεπες νὰ ἀκτινοβολεῖ στὸ ἀσκητικὸ πρόσωπό του τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀποστολικῆς ἀπλότητος καὶ ἡ δόξα τῆς Ἐκκλησίας τῶν κατακομβῶν. Ἡ τέλεση τῆς θείας λειτουργίας ἦταν συγκλονιστικὴ. Λειτουργοῦσε βιωματικά, μὲ κατάνυξη καὶ διαρκὴ πνευματικὴ ἐγερσιμότητα. Τὰ ροζιασμένα ἀπὸ τὶς σκληρὲς χειρωνακτικὲς ἐργασίες χέρια του κρατοῦσαν μὲ εὐλάβεια τὸ ἅγιο ποτήριο γιὰ νὰ μεταδώσουν τὴ θεία κοινωνία στὸ διψασμένο ἀπὸ τὴν πολυετὴ στέρησή της βορειοηπειρωτικὸ λαό, «εἰς ἀφῆσιν ἀμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον».

Ὁ παπα-Μιχάλης ἦταν ἓνα φωτόμορφο τέκνο τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ εἶχε ὑποστῆ «τὴν καλὴν ἀλλοίωσιν» ὅλα τὰ χρόνια, ποὺ ἡ Ἐκκλησία στὴν Ἀλβανία ἦταν σέ κατάσταση σκληροῦ διωγμοῦ. Ἦταν μιὰ μαρτυρία Ὁρθοδοξίας καὶ Ἑλληνισμοῦ. Ἕνας γνήσιος ἐκφραστὴς τῆς ἀγωνίας, τῶν πόθων καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄς ἔχουμε τὴν εὐχή του.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Τοῦ Κωνσταντίνου Χολέβα

Ὁ Ἐκκλησιαστικὸς Ὄργανισμὸς «Ἀλληλεγγύη»

Μὲ πρωτοβουλία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἵδρυσε ἓνα μὴ κερδοσκοπικὸ ὄργανισμὸ μὲ τὴν ἐπωνυμία «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ». Συγκεκριμένα, ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν καὶ τὸ Διορθόδοξο Κέντρο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος συνέβαλαν στὴν ἵδρυση αὐτοῦ τοῦ Ὄργανισμοῦ. Ἡ «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ» ἐδρεύει στὴν Ἱερά Μονὴ Πεντέλης καὶ προσφάτως ἀνοιξε γραφεῖα καὶ στὸ κέντρο τῆς Ἀθήνας, στὴν ὁδὸ Ἀριστοδήμου 11, στὸ Κολωνάκι (τηλ. 210-7235273).

Ὁ Ὄργανισμὸς αὐτὸς ἔχει ὡς σκοπὸ τὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ στήριξη τῶν λιγότερο εὐνοουμένων κοινωνικῶν ομάδων καὶ τὴ βελτίωση τῆς διαβιώσεώς τους μὲσω τῆς παροχῆς κάθε δυνατῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς συμπαράστασης. Ἀποβλέπει ἐπίσης στὴν προώθηση τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς τῶν κοινωνικῶς ἀποκλεισμένων ομάδων στὰ κοινωνικά, πολιτιστικὰ καὶ οἰκονομικὰ δρώμενα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἐνεργοποιεῖται μὲ ἰδιαιτέρη ἔμφαση στὴν προσπάθεια ἀνάπτυξης τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, τῆς πρώην Σοβιετικῆς Ἐνώσεως καὶ ἄλλων δοκιμαζομένων περιοχῶν τοῦ Τρίτου Κόσμου. Κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνες ἡ «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ» ἀπέστειλε ἀνθρωπιστικὴ βοήθεια στὴν Παλαιστίνη καὶ στὴν Ρουμανία, δώρησε ἀσθενοφόρα στὸ Ἀφγανιστάν καὶ στὸ Κοσσυφοπέδιο, συνέβαλε στὴν ἐπισκευὴ Ὁρθόδοξων Ναῶν στὸ Κοσσυφοπέδιο καὶ στὴν κατασκευὴ Σχολείου στὴν Ἀλβανία. Προσφάτως ἡ «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ» ἀπέστειλε ἀνθρωπιστικὴ βοήθεια ὕψους 110.000 ΕΥΡΩ μὲσω τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων πρὸς τοὺς ἀναξιοπαθοῦντες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ἀνεξαρτήτως φυλῆς ἢ θρησκευάματος.

Πόροι τῆς «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ» εἶναι οἱ εἰσφορὲς τῶν ἐταίρων τῆς καθὼς καὶ δωρεές, χορηγίες, ἔκτακτες ἐνισχύσεις, ἐπιχορηγήσεις ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση ἢ ἀπὸ διεθνεῖς ὄργανισμοὺς, ἀπὸ φυσικὰ καὶ νομικὰ πρόσωπα τοῦ ἰδιωτικοῦ ἢ δημοσίου δικαίου καθὼς καὶ ἔσοδα δραστηριοτήτων τῆς κατὰ τὴν λειτουργία τῆς. Τὰ ἔσοδα αὐτὰ δὲν τῆς προσδίδουν κερδοσκοπικὸ χαρακτήρα.

Ἡ διεύθυνση τῆς «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ» στὸ Διαδίκτυο εἶναι: www.solidarity.gr

Ἐνδιαφέροντα Εὐρήματα Δημοσκοπήσεως

Στις ἀρχές Δεκεμβρίου 2002 δημοσιεύθηκε ἡ ἑξαμηνιαία τακτικὴ δημοσκόπηση τῆς Ἑταιρίας MRB. Μεταξὺ τῶν ἄλλων εὐρημάτων τῆς δημοσκοπήσεως παρατηροῦμε ὅτι ἐτέθη καὶ τὸ ἐρώτημα ποιὰ θεωροῦν οἱ Ἕλληνες πολῖτες ὡς τὰ σημαντικότερα προβλήματα τῆς χώρας μας. Στὴν πρώτη θέση τῶν ἀπαντήσεων βρίσκεται ἡ ἀνεργία μὲ ποσοστὸ 62,8%. Ἀντιθέτως, στὴν τελευταία θέση τοποθετοῦν οἱ πολῖτες τὶς σχέσεις Κράτους-Ἐκκλησίας μὲ ποσοστὸ 0,5%. Ἀπὸ τὰ εὐρήματα αὐτὰ μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε τὰ ἑξῆς: α) Τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεργίας ἀποτελεῖ κοινωνικὴ μάλιστα καὶ ἀπασχολεῖ ὅλο καὶ περισσότερους συναθρώπους μας. Ὁ κάθε ἐφήμεριος μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ εὐαίσθητοποιήσει περισσότερο τοὺς ἐνορίτες του στὸν τομέα τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς βοηθείας πρὸς ἄτομα καὶ οικογένειες πού ὑποφέρουν. Τὰ Φιλόπτωχα Ἐνοριακὰ Ταμεία καὶ ὅλες οἱ παρεμφερεῖς δραστηριότητες πρέπει μὲ τρόπο δίκαιο καὶ ἀποτελεσματικὸ νὰ ἐντοπίζουν ποιοὶ ἐνορίτες εἶναι ἐκεῖνοι πού πλήττονται περισσότερο καὶ νὰ τοὺς ἐνισχύουν κατὰ δύναμιν. β) Τὸ δεύτερο συμπερά-

σμα είναι ότι ελάχιστους συμπολίτες μας πείθει ή προπαγάνδα όρισμένων διανοητών ότι δήθεν υπάρχει πρόβλημα στις σχέσεις Έκκλησίας και Πολιτείας. Ο μέσος Έλληνας είναι εύχαριστημένος από την συνταγματική και νομοθετική κατοχύρωση του ρόλου της Έκκλησίας και επιθυμεί την διατήρηση και διαφύλαξη των αδιάσπαστων δεσμών Όρθοδοξίας και Έλληνισμού. Οί σχέσεις Έκκλησίας και Κράτους αποτελούν πρόβλημα μόνο για ελάχιστους όπαδούς της αποκοπής από τις ρίζες μας. Όσο, όμως, κι αν φωνασκούν από τα διάφορα Μέσα Ένημερώσεως, δεν κατορθώνουν να πείσουν τον έλληικό λαό. Άλλωστε και ή Εύρωπαϊκή Ένωση με την Συνθήκη του Άμστερνταμ του 1997 έχει αποδεχθεί ότι το νομικό καθεστώς των Έκκλησιών ρυθμίζεται από την έθνική νομοθεσία της κάθε χώρας και όχι από κάποιες γενικές Εύρωπαϊκές Όδηγίες. Όμολογεί, δηλαδή, ή Εύρωπη ότι κάθε λαός έχει δικαίωμα να αποφασίζει για τις σχέσεις Έκκλησίας και Κράτους με βάση την Ιστορία του, την Παράδοσή του και την πολιτισμική του ιδιοπροσωπία.

Άπόφαση τής Δ.Ι.Σ. για την Κουρά Μοναχών

Η Διαρκής Ίερά Σύνοδος τής Έκκλησίας τής Ελλάδος στην προσπάθειά της να μεσολαβήσει στην όξυνση των σχέσεων μεταξύ του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Άττικής κ. Παντελεήμονος και τής Ίερας Μονής Εύαγγελισμού τής Θεοτόκου Όρους Άμώμων, όρισε ως διαμεσολαβητές τους Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτες Νικοπόλεως και Πρεβέζης κ. Μελέτιον και Λαρίσης και Τυρνάβου κ. Ίγνάτιον. Η σχετική έπιστολή καλεί τους δύο Μητροπολίτες να έλθουν σε προσωπική έπικοινωνία με τον Σεβ. Μητροπολίτη Άττικής για να διευθετηθεί βάσει των Ίερών Κανόνων το ζήτημα τής μοναχικής κουράς των δοκίμων μοναχών τής προαναφερθείσης Μονής «έπ' ώφελεία και πνευματική προόδω του χριστιανώμου πληρώματος και τής αυτόθι μοναστικής αδελφότητας».

Βράβευση Έθελοντικών Προσπαθειών τής Έκκλησίας (το θέμα του έξωφύλλου)

Στις 5 Δεκεμβρίου έορτάζεται ή Ημέρα του Έθελοντισμού. Την ήμέρα αυτή επέλεξε το Ύπουργείο Ύγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Άσφαλίσεων για να βραβεύσει τις έθελοντικές προσπάθειες που διεκρίθησαν πανελληνίως και οι όποιες έπελέγησαν από τους κοινωνικούς φορείς κάθε Νομού. Μεταξύ αυτών βραβεύθηκαν και οι έξής έθελοντικές προσπάθειες που κοσμοούν τον χώρο τής Έκκλησίας μας.

- Ο π. Ήλίας Άλευράς, έφημέριος του Ίερου Ναού Άγίας Τριάδος Ναυπλίου, για την παροχή βοήθειας σε νέους τοξικο-εξαρτημένους, φυλακισμένους καθώς και για την συμβολή του στην αίμοδοσία.

- Οί Έθελοντές του Ίερου Ναού Άγίου Γεωργίου Λειβαδιάς, οι όποιοι παρέχουν κοινωνική ύποστήριξη σε όσους την χρειάζονται και έχουν δημιουργήσει Τράπεζα Αίματος και Σύνδεσμο Άγάπης Γυναικών.

- Οί Έθελοντές του Κεντρικού Ταμείου Εύποιίας τής Ίερας Μητροπόλεως Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου, οι όποιοι προσφέρουν το «Τραπεζί τής αγάπης» σε 120 άπόρους τής Καβάλας και σε 60 άπορα άτομα στην Χρυσούπολη.

- Οί Έθελοντές του «Βοήθεια στο Σπίτι» τής Ίερας Μητροπόλεως Μονεμβασίας και Σπάρτης, οι όποιοι βοηθούν στην περίθαλψη, σίτιση και στέγαση ήλικιωμένων και άτόμων με ειδικές ανάγκες.

- Η Τράπεζα Αίματος τής Ίερας Μητροπόλεως Ξάνθης και Περιθεωρίου, ή όποια ιδρύθηκε το 1996 και βοηθά Χριστιανούς και Μουσουλμάνους.

- Τα Συσσίτια τής Ίερας Μητροπόλεως Κίτρους «Άρτος ό Έπιούσιος», με έδρα τον Σβορώνο Πιερίας. Παρέχουν σίτιση σε 150 άπόρους άδελφούς μας.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΚΥΡΙΑΚΗ ΙΖ' ΜΑΤΘΑΙΟΥ. Ματθ. ΙΕ' 21-28 (9/2/2003)

**«Και ιδού γυνή Χαναναία... έκραύγασεν...
έλέησόν με Κύριε...»**

Μια τραγική φιγούρα κάνει την εμφάνισή της, μέσα από τις λίγες γραμμές της σημερινής Ευαγγελικής περικοπής. Μια πονεμένη και δοκιμασμένη καρδιά χτυπά με έλπιδα και προσμονή, μ' ένα χτύπο έκκωφαντικό που μόνο άπαρατήρητος δέ μπορεί να περάσει. Η κραυγή μιας πονεμένης μάνας που 20 αιώνες τώρα ακούγεται ακατάπαυστα να ζητά ίκεταυτικά και παρακλητικά «έλέησόν με Κύριε...».

Δέν είναι φυσικά ή μοναδική κραυγή ίκεσίας και προσευχής αυτή της Χαναναίας γυναίκας στις σελίδες της Καινής Διαθήκης. Διακρίνεται, όμως, από μια ιδιαίτερη ένταση και ποιότητα, στοιχεία που γίνονται άντληπτά μόνο αν συγκριθούν και άντιπαραβληθούν με άλλες άνάλογες καταστάσεις, όπως μās τις έξιστορούν οι τέσσερις Ευαγγελιστές. "As ύποβληθοῦμε, λοιπόν, σ' αυτή τή δοκιμασία της άντιπαραβολής, αναλύοντας δύο άλλες περιπτώσεις ίκετευτικής κραυγής και παροτρύνοντας τους έαυτούς μας να τοποθετήσουμε με είλικρίνεια ό καθένας τή δική του προσευχή στην κατηγορία που της ταιριάζει.

"As μεταφερθοῦμε χρονικά μία έβδομάδα περίπου πριν από τó πάθος του Κυρίου. Ό Ίησοῦς εισέρχεται θριαμβευτικά στην Άγία Πόλη Ίερουσαλήμ, «οί δέ όχλοι οί προάγοντες και οί ακολουθοῦντες έκραζον λέγοντες ώσανά τῷ Υίῳ Δαυίδ». Και αυτοί που πήγαιναν μπροστά του κι εκείνοι που Τόν ακολουθοῦσαν μετέφραζαν τόν ένθουσιασμό τους σε κραυγή, διοχέτευαν στις ίαχές τή συγκίνηση και τó θαυμασμό τους. Υποδέχονταν τó

Του Άρχιμ. Έπιφανίου Οικονόμου

διδάσκαλο, τόν τιμοῦσαν ως Μεσσία. Πρόκειται ασφαλώς για μια αὔθόρμητη, πηγαία και δυνατή κραυγή, μ' ένα, όμως, οὔσιῶδες μειονέκτημα. Ήταν κραυγή μάζας, ενός πλήθους που είχε ένθουσιαστεί, αλλά δέν είχε τελικά, όπως άποδείχθηκε, βαθειά επίγνωση τῶν γεγονότων και τής σημασίας που είχαν για τήν ανθρωπότητα. Αυτό τó ίδιο πλήθος, λίγο άργότερα, μετέβαλε τήν κραυγή της δοξολογίας σε κραυγή πάθους και μίσους με τή φράση «σταύρωσον αυτόν».

"As αφήσουμε, όμως, τó πλήθος και τή μάζα τῶν ανθρώπων κι ας έρθουμε στην περίπτωση ενός μαθητή, ενός από τους κορυφαίους της χορείας τῶν Άποστόλων, του Πέτρου. Στη θάλασσα της Γαλιλαίας, καθώς τó φουρτουνιασμένο κύμα κόντευε να πνίξει τó πλοίο του Πέτρου και τους έπιβαίνοντες σ' αυτό, εκείνη τήν τραγική στιγμή εμφανίστηκε ό Κύριος «περιπατῶν επί της θαλάσσης». Ό Πέτρος φοβισμένος, μα και συγκινημένος από τó άνήκουστο θέαμα, ζητά από τόν Κύριο να τόν πλησιάσει περπατώντας κι αυτός στα μανιασμένα κύματα και πήρε τήν άδεια. Βλέποντας, όμως, τά στοιχεία της φύσης να τόν άπειλοῦν φοβήθηκε και νιώθοντας πώς βυθίζεται «έκραξε λέγων, Κύριε σῶσον με». Ό Κύριος δέν άποδέχεται άμεσα αυτή τήν κραυγή, άντίθετα έλέγχει τó μαθητή: «όλιγόπιστε, εις τί έδίστασας;». Η κραυγή του φανέρωνε φόβο, άγωνία, πρόδιδε τήν όλιγοπιστία του.

"As έρθουμε τώρα στην τρίτη κραυγή που είναι τó αναύλισμα της καρδιάς της Χαναναίας γυναίκας, μās γυναίκας που δέν είχε ζήσει κοντά στον Κύριο, που δέν ανήκε καν στο έκλεκτό Ίσραηλιτικό γένος, γιατί ήταν ξένη, έθνική, ειδωλολάτρισσα. Αυτή, όμως, ή γυναίκα για χρόνια πολλά είχε ζήσει συντροφιά με τόν πόνο, είχε αναγκαστεί να βλέπει τó σπλάχνο της να σπαράζει κάτω από τήν κυριαρχία του διαβόλου. Αυτή ή μάνα κράζει «έλέησόν με Κύριε». Και τó έκπλη-

κτικό είναι πώς, παρόλες τις άπανωτές προσβολές και ταπεινωτικές φράσεις που τής άπευθύνει ο Ίησους, συνεχίζει να φωνάζει, με δύναμη κι έπιμονή «Κύριε βοήθει μοι...». Φανέρωσε, έτσι, το μεγαλείο τής ψυχής της, τή δύναμη τής πίστης της και κατέληξε σε νίκη.

Τρεις κραυγές από διαφορετικά πρόσωπα, με άλλο κίνητρο, με άλλη έκβαση. Έκφράζουν και οι τρεις προσευχή, διαφορετικώς, όμως, ποιότητας. Για να δοῦμε σε ποιά κατηγορία άπ' αυτές ταιριάζει να τοποθετηθεί ή δική μας προσευχή.

Μήπως προσευχόμαστε επειδή προσεύχονται οι πολλοί, μήπως δοξολογοῦμε και ψάλλουμε, επειδή και πολλοί άλλοι κάνουν το ίδιο; Μήπως δεχόμαστε τις ιερατικές εύλογίες, όπως τις δέχονται οι πολλοί; Αυτή ή κραυγή τής προσευχής είναι έκφραση πρόσκαιρου ένθουσιασμού, δέ μᾶς φέρνει σε άμεση και γνήσια επικοινωνία με το Θεό. Η κραυγή μας είναι πανομοιότυπη με αυτή των Ίουδαίων που ὑποδέχθηκαν τον Κύριο στα Ίεροσόλυμα παραμονές του πάθους Του.

Μήπως προσευχόμαστε με την όλιγοπιστία του Πέτρου, έχοντας μέσα μας, ἔστω και μικρή, τήν αίσθηση πώς τα προβλήματα μας οὔτε ο ἴδιος ο Θεός δέ μπορεί να τ' αντιμετώπισει; Η όλιγοπιστία είναι ένα ανυπέβλητο τεῖχος, ένα ἔμπόδιο που ὑψώνεται ανάμεσα σ' ἑμᾶς και τον Κύριο και δέ μᾶς αφήνει να επικοινωνήσουμε όπως πρέπει μαζί Του.

Μήπως προσευχόμαστε όπως ή Χαναναία μητέρα με θερμή και ζωντανή πίστη, με ταπείνωση, με ὑπομονή και βεβαία τήν ἔλπίδα πώς ο Κύριος, άργά ή γρήγορα, θα ένσκύψει στα προβλήματά μας και θα δώσει λύση;

“Αν ανήκουμε στην πρώτη περίπτωση, πρέπει ν' ανησυχούμε, γιατί βρισκόμαστε πολύ πίσω και εἴμαστε έντελῶς άκαλλιέργητοι πνευματικά. “Αν ανήκουμε στην δεύτερη κατηγορία, ἔχουμε ανάγκη από ένίσχυση τής πίστης μας, διὰ τής μετανοίας και των μυστηρίων τής Έκκλησίας μας. “Αν ανήκουμε στην τρίτη κατηγορία, τότε ή προσευχή μας είναι ὄριμος καρπός, είναι χάρισμα του Άγίου Πνεύματος, το όποιο, μακάρι, όσοι δέν κατέχουμε, γρήγορα ν' άποκτήσουμε. ΑΜΗΝ!

ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΕΛΩΝΟΥ ΚΑΙ ΦΑΡΙΣΑΙΟΥ. Λουκ. ΙΗ' 10-14 (16/2/2003)

*Πώς να προσευχόμαστε;
«Και ο Τελώνης μακρόθεν ἔστῶς...»*

Για τή σπουδαία ἑνέργεια τής προσευχής γίνεται λόγος στην γνωστή παραβολή του Τελώνου και του Φαρισαίου, όπως αυτή σκιαγραφείται στην σημερινή Εὐαγγελική περικοπή. Η προσευχή είναι μιὰ πραγματικότητα που συνοδεύει τήν ανθρώπινη ὑπαρξη από τήν πρώτη ἑμφάνισή της, στην γῆ, δεδομένου ότι ή κλήση του ανθρώπου προς το θεῖο είναι ἑμφυτη και φυσική. Η προσευχή, λοιπόν, ἔκλαμβάνεται σαν ένας πολύ σπουδαίος τρόπος ἑπαφής κι επικοινωνίας του ανθρώπου με το Θεό, ἀγκαλιάζει τήν ὑπαρξη του πιστού, τον τρέφει και τον ανακαινίζει.

“Αν σκεφτεί κανείς ότι σήμερα ζοῦμε σε μιὰ ἑκκοσμικευμένη κοινωνία, στα πλαίσια τής οποίας ἑκδηλώνεται ἄμεσα ή τάση τής αποστασιοποίησης και αὐτονομησης του ανθρώπου από το Θεό και ή νοοτροπία τής ἑποχῆς μας συμβουλεύει ἀποκλειστική στήριξη στις ανθρώπινες δυνατότητες και προοπτικές, ή προσευχή φαντάζει πλέον ὡς ο μοναδικός τρόπος προσέγγισης κι ἐπιστροφῆς του ανθρώπου στο δρόμο του Θεοῦ. Γι' αυτό και ο διάσημος βιολόγος Carrel τή χαρακτήρισε «*δύναμη μέσα στην ὀλότητα του ανθρώπινου πολιτισμοῦ, δύναμη τόσο πραγματική, ὅσον ἀποτελεῖ και ή βαρύτητα, δύναμη ή ὅποια φέρνει σ' ἑπαφή με τήν ἀνεξάντλητη κινήτρια δύναμη του σύμπαντος και δημιουργεί ἑξακριβωμένες και πιστοποιημένες θαυμάσιες μεταβολές, ανακαινίσεις, ἑξυγιάνσεις και θεραπείες, ὄχι μόνο στην ζωή ἑκείνου ο ὅποιος προσεύχεται, ἀλλά και στην ζωή των άλλων, ὑπέρ των ὁποίων προσεύχεται*».

“Αλλά γνωρίζουμε, ἑμεῖς οι Χριστιανοί, πώς πρέπει να προσευχόμαστε, προσευχόμαστε σωστά ή ο καθένας μας ἑκλαμβάνει κατά τρόπο διαφορετικό το κορυφαίο αυτό κεφάλαιο τής προσευχῆς;

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκάς. Μικρογραφία βυζαντινοῦ χειρογράφου

Τὸν ὀρθὸ τρόπο τῆς προσευχῆς μᾶς τὸν ὑποδεικνύει ἡ σημερινή παραβολή, ὅπως αὐτὸς ἐνσαρκώνεται ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Τελώνη.

Ἡ προσευχή δὲν ἐξαντλεῖται μόνο ὡς ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ γιὰ τὴν πραγματοποίησή της στρατεύεται ὁ ὅλος ἄνθρωπος. Ἡ στάση τοῦ σώματος βοηθᾷ τὴν ψυχὴ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς προσευχῆς. Γι' αὐτὸ βλέπουμε τὸν Τελώνη νὰ στέκεται διακριτικά, μὲ δέος, μὲ φόβο Θεοῦ, μὲ συναίσθηση ὅτι βρίσκεται σὲ χῶρο καὶ στιγμή ἱερή, καθὼς συνδιαλέγεται μὲ τὸ Θεό.

Ἡ ταπείνωση, ἐπίσης, ἀποτελεῖ βασικὴ προϋπόθεση τῆς προσευχῆς. Καὶ αὐτὸ σημαίνει συνειδητοποίηση τῆς ἀνάγκης γιὰ ἔμπρακτη καὶ συνεχὴ μετάνοια. Τὸ σκυμμένο κε-

φάλι καὶ τὸ χαμηλωμένο βλέμμα τοῦ Τελώνη μαρτυροῦν τὴν ταπείνωση καὶ τὴ συντριβὴ του, ποὺ μεταποιεῖται σὲ θερμὴ ἰκεσία. Χωρὶς ταπείνωση καὶ συντριβὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ προσευχηθοῦμε πραγματικά. Ὁ Θεὸς εὐαρεστεῖται μὲ τὴν προσευχὴ τῶν ταπεινῶν καὶ εἰσακούει τὰ αἰτήματά τους.

Τὴν προσευχή μας κοντὰ στὰ ἄλλα πρέπει νὰ τὴ διακρίνει καὶ ἡ αὐτογνωσία. Χωρὶς ἐπίγνωση τῆς ἀδυναμίας μας δὲν μποροῦμε νὰ προσευχηθοῦμε σωστά. Ἡ ἔπαρση καὶ ἡ ὑποτιθέμενη ἠθικὴ ἀπάρκεια ἀποτελοῦν τὴ μεγαλύτερη ἀπειλή τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ φυσικὰ καὶ τῆς προσευχῆς.

Ἀναφέρεται στὸ Γεροντικὸ ὅτι κάποτε μερικοὶ μοναχοὶ ρώτησαν τὸν ἀββᾶ Ἀγάθωνα: «Ποιά ἀρετὴ Πάτερ εἶναι αὐτὴ ποὺ ἔχει περισσότερο κόπο;» *Κι ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Συγχωρήστε με, ἀλλὰ θαρρῶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος μεγαλύτερος κόπος*

ἀπ' αὐτὸν ποὺ χρειάζεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ προσευχηθεῖ στὸ Θεό. Διότι πάντοτε, ὅταν ὁ ἄνθρωπος θέλει νὰ προσευχηθεῖ οἱ δαίμονες θέλουν νὰ τὸν ἀνακόψουν, ἐπειδὴ γνωρίζουν ὅτι μὲ τίποτε ἄλλο δὲν ἐμποδίζονται, ὅσο μὲ τὴν προσευχὴ πρὸς τὸ Θεό... Τὸ ἔργο τῆς προσευχῆς, λοιπόν, μέχρι τὴν ἔσχατη ἀναπνοή μας, ἀπαιτεῖ ἀγώνα».

Γιὰ νὰ προσευχηθοῦμε, λοιπόν, χρειάζεται ἀγώνας. Γιὰ νὰ ἔναι ἡ προσευχή μας γνήσια ἀπαιτεῖται προσοχή. Ὁ Τελώνης τῆς σημερινῆς παραβολῆς μᾶς προσφέρει ἓνα ἀπὸ τὰ πρὸ ὑπέροχα δείγματα ἀληθινῆς καὶ θεάρεστης προσευχῆς. Ἄς γίνῃ ἀπὸ τοῦδε καὶ στὸ ἐξῆς τὸ προσωπικὸ μας παράδειγμα.

ΑΜΗΝ!

Ἀπαντήσεις σέ λειτουργικές, κανονικές καὶ ἄλλες ἀπορίες

Τοῦ Ἰωάννου Φουντούλη,
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

600. Τί σημαίνει ἡ φράση «Εὐλογημένη ἡ εἴσοδος τῶν ἁγίων σου, πάντοτε...», πού λέγεται ἀπὸ τὸν ἱερέα κατὰ τὴν μικρὰ εἴσοδο; (Ἐρώτηση π.Β.Κ.).

Ἡ ἐρμηνεία τῆς φράσεως αὐτῆς, τῆς κατὰ τὰ ἄλλα τόσο σύντομης καὶ ἀπλῆς, παρουσιάζει πάρα πολλές δυσχέρειες, γιατί δὲν εἶναι σαφές ποῦ ἀναφέρονται καὶ τὰ δύο σκέλη τῆς: ποιά εἶναι «ἡ εἴσοδος», πού εὐλογεῖται, καὶ ποιοί εἶναι οἱ ἅγιοι ἢ τὰ ἅγια, γιὰ τοὺς ὁποίους ἢ γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ λόγος στὸ δεύτερο μέρος τῆς.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κρατοῦσα μορφή πού σημειώνεται στὴν ἐρώτηση, στὰ χειρόγραφα ἀπαντοῦν διάφορες παραλλαγές, πού ἴσως μποροῦν νὰ διευκολύνουν τὴν ἀναζήτησή μας:

«Εὐλογημένη ἡ εἴσοδος τῶν ἁγίων σου, Κύριε...», ἢ συνηθέστερη παραλλαγή, ἢ ἡ σπανιώτερη: «Εὐλογημένη ἡ ἁγία εἴσοδος τῆς θείας λειτουργίας τῶν ἁγίων σου, Κύριε, πάντοτε...». Στὴν δευτέρα αὐτὴ μορφή προφανῶς ἐπιδιώκεται ἡ διαφοροποίηση ἀπὸ τὴν εὐλογία τῆς εἰσόδου κατὰ τὸν ἑσπερινὸ ἢ ἀκόμη καὶ τὴν παρομοία εὐλογία πού ἀπαντᾷ σὲ κώδικα τοῦ ΙΔ'-ΙΕ' αἰῶνος, τοῦ Ἀθηνῶν 272Υ, στὴν ἀκολουθία τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ: «Εὐλογημένη ἡ εἴσοδος διὰ τῆς τεκούσης σε Θεοτόκου, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, πάντοτε...». Στὴν ἐνδιάμεση μορφή («Εὐλογημένη ἡ εἴσοδος τῶν ἁγίων σου, Κύριε...») τὴν συναντοῦμε καὶ στὴν ἀκολουθία τῆς ἀσματικῆς τριθέκτης, ἐνῶ σὲ μιὰ ἄλλη παραλλαγή ἀπαντᾷ στὴν ἔναρξη τῶν λιτανειῶν ἢ στὴν λιτανευτικὴ μετάβαση ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸ «ἐν τῇ πλαγίᾳ» γιὰ τὴν τέλεση τοῦ λυχνικοῦ κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ ἁγίου Συμεὼν Θεσσαλονίκης: «Εὐλογημένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου αὐτοῦ, πάντοτε...» («Διάλογος», κεφ. 352). Σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις ἡ φράση συνοδεύεται μὲ εὐλογία διὰ τῆς χειρὸς τοῦ ἱερέως, εἰσάγεται δὲ μὲ τὴν διακοδικτὴ παρακέλευση «Εὐλόγησον, δέσποτα, τὴν ἁγίαν εἴσοδο». Μόνο σὲ λίγους κώδικες διαφοροποιεῖται ἡ διακοδικτὴ προτροπὴ στὴν θεία

λειτουργία: «Εὐλόγησον, δέσποτα, τὴν μικρὰν εἴσοδο».

Τέλος, χρήσιμο εἶναι νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ εὐλογία αὐτὴ τῆς εἰσόδου καὶ ἡ φράση πού τὴν συνοδεύει δὲν ἀνήκει στὸ ἀρχικὸ κείμενο τῆς θείας λειτουργίας. Πρέπει νὰ ἔχει εἰσαχθεῖ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, γιατί δὲν μαρτυρεῖται ἀπὸ τὶς παλαιότερες πηγές καὶ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα.

Σ' ὅλες τὶς ὡς ἄνω περιπτώσεις (μικρὰ εἴσοδος τῆς θείας λειτουργίας, ἑσπερινὸς καὶ τριθέκτη) ὁ ἱερεὺς βρίσκεται ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς λιτανευτικῆς πομπῆς πού κατευθύνεται πρὸς τὸ ἅγιο βῆμα, στέκεται δὲ στὸ μέσο τοῦ ναοῦ, «ἐν τῷ μεσονάῳ» ἢ «ἐν τῷ συνήθει τόπῳ», ἀτενίζοντας πρὸς ἀνατολὰς. Ὁ δὲ διάκονος, κατὰ τὴν Διάταξη τοῦ Πατριάρχου Φιλοθέου, λέγοντας τὸ «Εὐλόγησον, δέσποτα, τὴν ἁγίαν εἴσοδο» «δείκνυσιν ἅμα καὶ πρὸς ἀνατολὰς μετὰ τοῦ ὄραριου οὕτως, ὡς κρατεῖ αὐτό», καὶ ὁ ἱερεὺς τότε εὐλογεῖ «ποιῶν σταυρὸν κατὰ ἀνατολὰς».

Ὁ ἱερεὺς καλεῖται νὰ εὐλογήσει «τὴν ἁγίαν εἴσοδο» καὶ εὐλογεῖ «τὴν εἴσοδο». Ἡ λέξη ἔχει δύο δυνατότητες ἐρμηνείας. «Εἴσοδος» μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἡ πύλη τοῦ ἁγίου βήματος, πού βρίσκεται ἀκριβῶς ἔμπρὸς ἀπὸ τὸν ἱερέα, πρὸς τὴν ὁποία δείχνει ὁ διάκονος μὲ τὸ ὄραριο καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία ἐντὸς ὀλίγου θὰ εἰσέλθουν διάκονος, ἱερεὺς καὶ οἱ τυχόν συλλειτουργοὶ στὸ ἅγιο βῆμα. Αὐτὴ σωστὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν διάκονο ὡς «ἁγία» – ἁγία εἴσοδος τοῦ ἱεροῦ βήματος. Αὐτὴ εὐκαίρως, λοιπόν, ἐπὶ τῇ μελλοντικῇ εἰσόδῳ, εὐλογεῖται, ὅπως ὕστερα ἀπὸ λίγο εὐλογεῖται ἡ ἄνω καθέδρα. Προφανῶς ἡ εὐλογία τῆς εἰσόδου στηρίζεται σὲ μιὰ παναρχαία πράξη ἀναλόγου συμπεριφορᾶς, τῆς ὁποίας ἀπόηχο βρίσκουμε στὴν Καινὴ Διαθήκη, στὶς ὑποθήκες τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἀποστόλους του: «εἰς ἣν δ' ἂν οἰκίαν εἰσέρχησθε, πρῶτον λέγετε· Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ» (Λουκ. ι', 5), ἢ ἀκόμη καὶ σὲ λειτουργικὰ κείμενα, ὅπως στὴν τελευταία εὐχὴ

του γάμου «Ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ... εὐλόγησον αὐτῶν εἰσόδους καὶ ἐξόδους». Στὸ παράλληλο τῆς εὐλογίας τῆς εἰσόδου στὴν ἀκολουθία τοῦ ἁγιασμοῦ, πού μνημονεύσαμε ἀνωτέρω, εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας ὅτι πρόκειται γιὰ εὐλογία εἰσόδου Θεομητορικοῦ ναοῦ, ἴσως τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν, ἀπὸ ὅπου πιθανότατα ἔλκει τὴν ἀρχὴ τῆς ἢ ἀκολουθία αὐτῆ («... διὰ τῆς τεκούσης σε Θεοτόκου»).

Στὴν περίπτωση ὅμως τῆς εὐλογίας τῆς εἰσόδου τοῦ ἑσπερινοῦ, τῆς θείας λειτουργίας ἢ τῆς τριθέκτης εἶναι ἐξ ἴσου, ὄχι ὅμως περισσότερο, πιθανό, ὅτι δὲν ἐννοεῖται ἡ πύλη — ἡ ὠραία πύλη τοῦ ἱεροῦ — ἀλλὰ ἡ ἴδια ἢ πράξη τοῦ εἰσοδεῦναι, ἢ εἰσοδεύουσα στὸ ἅγιο βῆμα πομπῆ. Ἡ ἀποδοχὴ ἢ ἡ ἀπόρριψη τῆς δευτέρας αὐτῆς ἐρμηνείας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποῖο νόημα θὰ δώσουμε στὴν συνέχεια τῆς φράσεως, τὸ «τῶν ἁγίων σου». Κι ἐδῶ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα διπλῆς ἐρμηνείας. Μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ὡς οὐδέτερο («τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ»), δηλαδή ὁ ἅγιος ναὸς του, τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τοῦ ναοῦ του, τὸ ἱερό, ὡς οἰοῦναι τὸ ἐπίγειο κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ. Μ' αὐτὴ τὴν ἐννοια, «τὰ ἅγια» ἀπαντοῦν πάρα πολλές φορές στὴν Παλαιὰ Διαθήκη (βλ. Ψαλμ. 21,3. 59,6.62,2), ἀλλὰ καὶ στὴν Καινὴ (Ἑβρ. η', 2, θ', 1-25. ιγ', 11) καὶ ἰδιαίτερος στὸ Ἑβρ. ι', 19-20 («ἔχοντες ... παρρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσματος τοῦτ' ἔστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ»), πού κατὰ λέξιν ἀπαντᾶ ὡς παράθεμα στὴν εὐχὴ τοῦ καταπετάσματος τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου. Ἀπὸ τὸ χωρίο αὐτὸ εἶναι προφανές ὅτι εἶναι ἐμπνευσμένη ἢ εὐλογητικὴ φράση («Εὐλογημένη) ἢ εἴσοδος τῶν ἁγίων (σου)»).

Ἄν ὅμως, κατὰ τὴν ἄλλη δυνατότητα ἐρμηνείας, ἢ γενικὴ «τῶν ἁγίων» ἐκληφθεῖ ὡς γένους ἀρσενικοῦ, «ἅγιοι» τώρα πρέπει νὰ ἐννοοῦνται οἱ εἰσοδεύοντες κληρικοὶ ἢ οἱ συνεισοδεύοντες ἄγγελοι, κατὰ τοὺς λόγους τῆς εὐχῆς τῆς εἰσόδου τῆς λειτουργίας πού πρὸ ὀλίγου ἔχει ἀναγνωσθεῖ. Παλαιότερα μάλιστα, πού ἡ εὐχὴ αὐτῆ τῆς εἰσόδου ἐλέγετο ἔξω ἀπὸ τὴν βασιλικὴ πύλη τοῦ ναοῦ καὶ κλῆρος καὶ λαὸς εἰσερχόταν μετὰ ἀπὸ αὐτὴν στὸν κυρίως ναὸ γιὰ τὴν τέλεση τῆς θείας λειτουργίας, ὅπως γίνεται σήμερα

κατὰ τὴν ἀκολουθία τῶν ἐγκαίνιων, τὸ «τῶν ἁγίων» θὰ μπορούσε νὰ κυριολεκτεῖται στὸν ἅγιο λαὸ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἁγίαν Ἐκκλησία του, κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴ μάλιστα φράση τῆς εὐχῆς τῆς εἰσόδου «*Εὐεργέτα καὶ τῆς κτίσεως πάσης δημιουργέ, πρόσδεξαι προσιοῦσαν τὴν Ἐκκλησίαν*», πού ἀπαντᾶ στὴν λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου κατὰ τὸν Βαρβερινὸ κώδικα 336 καὶ σὲ παραλλαγὴ ὡς εὐχὴ εἰσόδου στὴν λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰακώβου.

Παρομοία καὶ παράλληλη μὲ τὴν παρούσα ἐρμηνευτικὴ δυσχέρεια παρουσιάζει ἡ εὐχὴ τοῦ τρισαγίου «Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος...» καὶ ἡ ἐκφώνησις «Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἐν ἁγίοις ἐπαναπαύει» (ἢ «κατοικεῖς καὶ ἐπαναπαύει» τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου). Καὶ ἐδῶ ἡ δυνατότητα ἐρμηνείας εἶναι διπλῆ: Τὰ «ἅγια», στὰ ὁποῖα κατοικεῖ καὶ ἐπαναπαύεται ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ναὸς του ἢ ὁ οὐρανός. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἅγιος λαὸς του, οἱ «ἅγιοι», ἐρμηνεία πρὸς τὴν ὁποία συνηγορεῖ ἡ ἐκφώνησις τῆς εὐχῆς τῶν ἐγκαίνιων τοῦ ναοῦ «Ὁ Θεὸς ὁ ἀναρχος καὶ αἰδῖος...», πού ταυτίζει τοὺς ἁγίους μὲ τοὺς τιμίους μάρτυρας: «Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἐν ἁγίοις, τοῖς ὑπὲρ σοῦ ἀθλήσασι τιμίους μάρτυσιν ἐπαναπαύη, καὶ σοὶ τὴν δόξαν...». Ἔτσι ὁ χειροποίητος ναὸς τοῦ Θεοῦ, μετατρέπεται σὲ σύμβολο καὶ τύπο τῆς ἀχειροποίητου σκηνῆς καὶ τοῦ ἀληθινοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ, τῆς Ἐκκλησίας τῶν ὁσίων του κατὰ τὸ Ψαλμικὸ «ἡ αἵνεσις αὐτοῦ ἐν Ἐκκλησίᾳ ὁσίων» (Ψαλμ. 149, 1) καὶ τὸ ἀποστολικὸ «Ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος, καθὼς εἶπεν ὁ Θεὸς ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεὸς καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαὸς» (Β' Κορ. σ', 16).

Καὶ γιὰ νὰ ἐπιστρέψουμε στὸ ἀρχικὸ ἐρώτημα. Ἀπὸ τίς δύο δυνατὲς ἐρμηνείες τῆς φράσεως «Εὐλογημένη ἢ εἴσοδος τῶν ἁγίων σου»: «Εὐλογημένη ἢ πύλη τοῦ ἱεροῦ ναοῦ σου» ἢ «Εὐλογημένη ἢ εἴσοδος — ἢ εἰσοδεύση — τῶν ἁγίων ἱερέων σου ἢ τοῦ ἁγίου λαοῦ σου», πιθανότερη ἐρμηνεία εἶναι ἡ ἀπλούστερη καὶ λιγότερο θεολογικὴ. Πρόκειται δηλαδή γιὰ εὐλογία τῆς πύλης τοῦ ἱεροῦ — τῆς ὠραίας λεγομένης πύλης, ἀπὸ τὴν ὁποῖα θὰ εἰσοδεύσουν στὸ ἅγιο βῆμα οἱ λειτουργοί.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ στιγμιότυπα

Φωτογραφίες: Χρήστου Μπόνη

Άπο τήν τελετή κοπής τής πρωτοχροιάτικης πίτας στήν Ίερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν (31.12.2002). Μεταξύ ἄλλων παρέστησαν ὁ Ὑπουργός Παιδείας καί Θρησκευμάτων κ. Πέτρος Εὐθυμίου καί ἡ Δήμαρχος Ἀθηναίων κ. Ντόρα Μπακογιάννη.

Άπο τήν ἐκδήλωση πρὸς τιμὴν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου πρώην Χαλκίδος κ. Χρυσοστόμου. Δεξιὰ διακρίνεται ὁ νῦν Μητροπολίτης Χαλκίδος κ. Χρυσόστομος. Χαλκίδα, Δεκ. 2002.

Στιγμιότυπο ἀπὸ τήν ἐνθρόνιση τοῦ νέου μητροπολίτου Καμεροῦν κ. Δημητρίου (Νοέμ. 2002).

Διάλεξη στό Λαϊκό Πανεπιστήμιο τής Ἱερᾶς Συνόδου. Ὁμιλητής: Ὁ Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γ. Μπαμπινιώτης.

Στιγμιότυπο ἀπὸ τὸ σεμινάριο Ἐκκλησιαστικῆς Δικαιοσύνης πού διοργάνωσε ἡ Ἱερά Σύνοδος στή Θεσσαλονίκη, ἀπὸ 11 ἕως 15 Νοεμβρίου 2002.

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΑΛΩΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.
Ι. ΓΕΝΝΑΔΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑ - GREECE
ΤΗΛ. 010-7272253, FAX.: 010-7272251
ISSN 1105-7203

